

ԿԱՐԵՆ ՄԿՐՏՉՅԱՆ

Իրանագետ

Օրերս Զաքարյան ԻԻՀ դեպարտման վերաբերյալ ԻԻՀ գլխավոր հյուպատոսության ժամանակ ընթացող հարցազրույցում...

Հարցի շուրջ «խորասան» օրաթերթը «Սադրանման» ուղղված Իրան-Աֆղանստան հարաբերությունները...

Լարում իրանա-աֆղանական հարաբերություններում

Մեկ ամիս համացանցում հրադարակվում են մեծ մասամբ կեղծ լուրեր...

Ահա թե ինչու Իրանի ներքին գործերի նախարար Վահիդին և արտաքին գործերի նախարարության խոսնակ Խաթիր-Պաշեգան...

Երկու ժողովուրդների զգացմունքները: Եվ չնայած այն իրողությանը, որ արդիվ 12-ին Խաթիր-Պաշեգանը...

Ավիայանը առուն չտեսած ըոքիկացել է

Ի՞նչո՞ւ «Զաքարյանի կողմից կազմակերպված արհեստական ընտրությունների ժամանակ...

Նա, հիշեցնենք, մի որոշ ժամանակահատված ընդհատակ էր անցնում: Ըստ մեր ունեցած տեղեկությունների, նախկին թիմակիցների հետ...

կանացում: ԶԳ-ի ձեռնարկում ժամանակ կուսակցության, այնուհետև այն ժամանակ վարչության նախագահ Նիկոլ Փաշինյանի...

«Ազգ»-ի տեղեկություններով, Ավիյանն ու ԶԳ-ական մեծ մասերն այժմ Երևանի թաղամասերում...

ԶԳ-ականներից որոշների ու Ազգային ժողովի համաձայն խմբակցության ղեկավարներից Շահինի համար սակայն այդպես էլ...

Տեսաձր՝ 20 տկու. Պասախանասուն՝ կասականեր նախարար

ՊԵՐԱՍ ՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Ընթացող շաբաթվա առաջին օրը ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության տարածած լուրը՝ մինչև 2026 թվականը երկրի...

Գերակա ոլորտ է հռչակվում գյուղատնտեսությունը, որտեղ ըստ նախարար Վահան Զեռքյանի, աճը կադրերի մեկնումը...

Այսօր մեզանում ամենաբարձր էր մասկերացնել, որ ասեմբլիայի արտադրությանը, բացի չթել կոչվող երեսույթի...

Թերևս այստեղ է զգացվում ՀՀ-ում գյուղատնտեսության նախարարության անհրաժեշտությունը, քանզի էկոնոմիկա անվանվող նախարարությունը...

Օրերս հայաստանյալ համրության որոշակի հասկանքներով և հուսալից ՌԴ վարչապետի Տեղակալ Վիկտորիա Աբրամովնան...

Չույր վերջինն է մահանում ասացվածին այս մասին է ասված, քանզի առերևույթ կետերում իրականացրած հարցման արդյունքում...

**ՀՐԱՉՅԱ ԲԱԼՈՅԱԼ
(Արմենյան)**

**Բան. գիտ. քեկնածու
Մանկավարժական
համալսարանի 2002 թ.
երջանակաբար**

Այս տարի լրանում է Երեւանի Խաչատուր Աբովյանի անվան հայկական տեխնիկական մանկավարժական համալսարանի հիմնադրման 100-ամյակը: Հոբելյանի առթիվ համալսարանում տեղի ունեցող միջոցառումների շրջանակում բուհի գիտական գրադարանը իրականացնում է մի օգտակար նախաձեռնություն՝ յուրաքանչյուր 10-օրյակը մեկ կազմակերպելով է համալսարանի ամբիոններից մեկի հրատարակած գրքերի ցուցակը: Առաջին ցուցակը նվիրված էր մանկավարժությանը: Արդիվի 4-ին գրադարանը կազմակերպել էր հեթեթական միջոցառումը՝ գրադարանի տարածքում գտնվող համալսարանի շրջանակաբար եւ աշխատակից հոգեբան-գիտնականների ստեղծած հոգեբանական գրականության հարուստ ցուցակը: Այս ցուցակը կազմված է 102 հեղինակների եւ հեղինակակիցների 136 դասագրքի, ուսումնական ու ուսումնասիրական ձեռնարկ, մեթոդական, 6 գիտաժողովների ժողովածուներ, 8 հանդեսների համարներ (150 միավոր գրականություն):

Ցուցակը կազմված էր 1930-2022 թթ. հրատարակված նյութեր. ցուցակը կազմված էր մեծահին գրքերը Գուրգեն Էրիյանի՝ 1930 թ. տպագրված «Հոգեբանություն» եւ «Ջեռնարկ հոգեբանության» դասագրքերն էին, ամենամոտը՝ 2022 թ. տպագրված հեղինակային կոլեկտիվի (Ռուզաննա Պետրոսյան, Լեւոն Սարգսյան, Ստեփան Նավասարդյան) «Ռասահոգեբանական փորձաքննություն» ձեռնարկը: Ներկայացված էին դոկտոր-դոկտորներ Գուրգեն Էրիյանի, Սյրիշ Մազմանյանի, Հովսեփ Թութունյանի, Սերգեյ Արզումանյանի, Կարեն Ոսկանյանի, Սրբուհի Գեւորգյանի, Վլադիմիր Կարամետյանի, Սամվել Խուրդյանի, Մելս Մկրտչյանի, Վազգեն Մարգարյանի, Սուսաննա Փիլոսյանի, Կամո Վարդանյանի, Դրոբեյան Ալբերտ Նալչաջյանի, Դրոբեյան Ռուզաննա Պետրոսյանի, Լեւոն Սարգսյանի եւ Մանկավարժական համալսարանի հոգեբանության ամբիոնում ժամանակին դասավանդած եւ այսօր դասավանդող այլ հոգեբանների գրքեր: Ցուցակը կազմված էր 2010-2019 թթ. կազմակերպված՝ հոգեբանական հիմնախնդիրներին նվիրված գիտաժողովների եւ «Մանկավարժության եւ հոգեբանության հիմնախնդիրներ» հանդեսի հայերեն եւ անգլերեն համարները:

Միջոցառումը բացեց գրադարանի սնօրեն, մշակութաբան, մասնագետ, լրագրող, խմբագիր, լեզվաբան, Արցախյան առաջին եւ 44-օրյա դասերազմների մասնակից, ՀՀ բանակի փոխգնդապետ **Տիգրան Պետրոսյանը**: Նա ներկայացրեց ցուցակը: Տնօրենն ընդգծեց, որ 1930 թ. տպագրված գրքերը (դասագրքեր 2 դասագրքեր (դասագրքեր եւ մասնագետական հոգեբանությանը նվիրված ձեռնարկ՝ առաջինը Հայաստանում, էլի 1930-ականներին)

Մեկդարյա հոբելյանին ընդառաջ

ծել, այլ ավելի վաղ: Իր խոսքում Տիգրան Պետրոսյանը նաեւ նշեց, որ 1950-60-ական թթ. մանկավարժական հոգեբանության ֆակուլտետը բարձր որակավորում ուներ՝ ԵՊՀ նույն ֆակուլտետի շրջանակներում էին մանկավարժականում: Դրկտոր Հովսեփ Թութունյանը, Դրոբեյան Ալբերտ Նալչաջյանը ավարտել են ՀՊՄՀ ասպիրանտուրան: Այնուհետ Տիգրան Պետրոսյանը խոսքը փոխանցեց համալսարանի ռեկտոր, հոգեբանական գիտությունների դոկ-

մա արդեն երջանակահիշատակ դասախոսների մասին, հույս հայտնեց, որ սարքերը գրադարանը կհամարվի հոգեբանությանը վերաբերող աշխատություններով: Շնորհակալություն հայտնեց ներկա դասախոսներին եւ այն նվիրվածներին, որոնք մեծ ներդրում են ունեցել Հայաստանում հոգեբանական գիտության զարգացման գործում:

Գրադարանի սնօրենը ռեկտորի խոսքը բնութագրեց որդեսարակարգ դասախոսություն ուսանողների համար՝ հոգեբանության զարգացումը մանկավարժական համալսարանում թեմայով: Այդ բանախոսություններով հանդես եկան հոգեբանական գիտությունների դոկտոր-դոկտոր **Կամո Վարդանյանը**, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր-դոկտոր **Վլադիմիր Կարամետյանը**, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, Դրոբեյան **Մարիաննա Ավետիսյանը**, մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, Դրոբեյան, ռազմական հոգեբանության մասնագետ, հոգեբանության ֆակուլտետի առաջին շրջանակաբար **Տիգրան Պետրոսյանը**, բանասիրական գիտությունների դոկտոր-դոկտոր **Լալիկ Խաչատրյանը**, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, Դրոբեյան **Լեւոն Սարգսյանը**, կրթության հոգեբանության եւ սոցիոլոգիայի ֆակուլտետի շրջանակաբար **Տիգրանի Արցախյանը**, նույն ֆակուլտետի 2-րդ կուրսի ուսանողուհի **Սուսաննա Ստեփանյանը**:

Վերջում Տիգրան Պետրոսյանը շնորհակալություն հայտնեց ռեկտորին, ըստ դասին մասնակից դարձան, որն իրենց ուղղորդելու է իրենց հետագա ուսումնական ոլորտում:

տարածում են, որ հոգեբանությունը մանկավարժականում սկսել է դասավանդվել եւ ուսումնասիրվել ոչ թե 1948 թ.-ից, ինչպես ընդունված է կար-

տարածում են, որ հոգեբանությունը մանկավարժականում սկսել է դասավանդվել եւ ուսումնասիրվել ոչ թե 1948 թ.-ից, ինչպես ընդունված է կար-

⇒ **1** Եվ ֆանի որ Թեհրանի արտաքին ֆաղափականության առաջնահերթություններից էլ ներկայում, տարբեր երկրների հետ երկկողմ հարաբերությունները կարգավորելիս, կամ բազմակողմ հարաբերությունների ձեւաչափում խնդրարկու երկրի տեղը ճշգրտելիս, առաջին հերթին նկատ է առնում այդ երկրի հարաբերությունների մակարդակը Իսրայելի հետ, ուստի Թեհրանը չէր կարող անտարբեր մնալ Անկարայի մանօրինակ ֆաղափական ռեւերանսների նկատմամբ:

Իսրայելի նախագահի Թուրքիա այցելությունից ընդամենը երեք օր անց, Իրանի իսլամական հեղափոխության Պահադանների կորոնարը (ԻԻՀԿԿ) հայտարարեց, որ ի դասախոս Իսրայելի «վերջին հանգրվաններին», հրթիռակոծել է իրայան Ջրոսանի Երբիլ ֆաղափում գտնվող մի «իսրայելական կենտրոն», որը, սակայն, ըստ իրայան դասախոսական աղբյուրների, որեւէ անչություն չունի Իսրայելի հետ:

Թուրքիայի արտաքինախարարությունն էլ օտարացրեց դասա-

Ե՞րբ կստրագրվի Իրան-Թուրքիա հարաբերությունները համակարգող համաձայնագիրը

դարձել Երբիլի հրթիռակոծումն ու այն անվանեց խաղաղությանն ու կայունությանն սղառնացող ֆայլ: Իսկ Իրաֆի գանգվածային լրատվամիջոցներն ու որոշ ֆաղափական հոսանքներ Իրաֆի հյուսիսային շրջաններն ամենօրյա ռեժիմով ռմբակոծող Թուրքիայի կողմից Երբիլի միջադեմի դասաղաղումը տարակուսելի անվանեցին:

Որքան էլ Իրանի ԱԳ նախարարության խոսնակն իր դիվանագիտական հարուստ բառադարանից ընտրի Իրան-Թուրքիա «առանձնահատուկ» հարաբերությունների մասին ճոխ ձեւակերպումներ, եւ աղբիլի 11-ի իր մամուլի ասուլիսի ժամանակ դրանք ներկայացնի որդես վերջին հարյուրամյակներում ամենակայուն հարաբերությունների օրինակելի մոտեցումն ու երկու երկրների միջդեմական սահմանն անվանի աշխարհի ամենաաղաքի սահմանը, միեւնույն է, ԱԳՆ

խոսնակի հաջորդող խոսքերը վկայում են Իրան-Թուրքիա հարաբերությունների լարվածության մասին: ԱԳՆ խոսնակ **Խաթիբզադեն**, առանց Թուրքիայի անունը հիշատակելու, հավելել է. «Այն երկրները, որոնք երեսադեմը բռնազավթած օկուպանտ ռեժիմի առնչությամբ սխալ հաշվարկներ են կատարել, գործնականում ճաշակել են իրենց սխալ հաշվարկների հետեւանքները»:

Չնայած օրինակելի թվացող երկկողմ հարաբերությունների մասին ԻԻՀ ԱԳ նախարարության խոսնակի հավաստիացումների, ԹՀ նախագահի այցը Թեհրան ղեկավարականաբայնոսի մի ժամանակահատվածում, երբ լուրջ անհրաժեշտություն կար վերականգնելու երկու երկրների միջեւ խոցելիության ասիճանի հասած անվասահողությունը: Դժվար չէ նկատել, որ Երբիլի նախագահության ու վերջինիս գլխավորած «Ար-

դարություն եւ զարգացում» կուսակցության օրոք ֆաղափական եւ սնտեսական ոլորտներում երկկողմ հարաբերությունների մակարդակը նկատելիորեն զիջել է նախորդ շրջանների մակարդակին:

ԹՀ նախագահ Երբիլի Թեհրան այցելության ժամկետների հետաձգման փաստից դժգոհել է Թուրքիայի «Հայրենի» կուսակցության նախագահ **Ռուհու Փերինչեֆը**, որ Անկարայի մամն որոշումն անվանել է «մեծ սխալ»:

Կուսակցաղետ Փերինչեֆի համոզմամբ, ԹՀ նախագահի այցի հետաձգումով, Թուրքիան մեծ անարվորությունից է զրկվում: Նա էներգետիկ ձգնաժամի շեղում կանգնած Թուրքիայի համար բարեբայություն է համարել Իրանի, Ադրբեյջանի, Իրաֆի ու Սիրիայի դեմ էներգետիկ ռեսուրսներով հարուստ երկրների հետ հարեւան լինելը, եւ այցի հետաձ-

գումը աննդատակահարմար երկրներ:

Փերինչեֆի խոսքերից կարելի է ենթադրել, որ Երբիլի Իրան այցելության հետաձգման նախաձեռնությունը թուրքական կողմին է: Իսկ ԻԻՀ ԱԳՆ խոսնակ Խաթիբզադեի ասածները վկայում են այցը հետաձգելու Իրանական կողմի նախաձեռնության մասին:

Իրականում եսկան էլ չէ, թե ո՞ր կողմն է հեթեթական անգամ հանդես գալիս այցի հետաձգման նախաձեռնությամբ: Եսկանն այն է, որ երկու երկրների միջեւ փոխվասահողությունը խոցվել է ոչ այնքան Արաֆա գեթին նվիրված բանաստեղծության ու Անկարայի ֆաղափական ռեւերանսների, կամ էլ Երբիլի հրթիռակոծմանը Թուրքիայի արձագանքների շարժառիթով, որքան ռուս-ուկրաինական ձգնաժամով դայնամավորված հակադիր ձամբարներում հայտնվելու դասաղաղ:

ԱՐԱԶՍ ՓԱՇՏԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Արելազիստության ինստիտուտի Միջազգային հարաբերությունների բաժնի վարիչ

Միջազգային գիսաժողով՝ նվիրված Հայաստան-Չինաստան դիվանագիսական հարաբերությունների երեսնամյակին

ը, այլև հանրային դիվանագիսությունը. կարիք կա, որոշե՞նք հասարակությունները ճանաչեն միմյանց: Բանախոսն առաջարկեց հայ-չինական հարաբերություններում հետևողական լինել, ջանքեր չխնայել, հիմնվել հայ-չինական դասական փորձի վրա, որի օրինակները շատ են:

Միջազգային հարաբերությունների բաժնի գիսաճիսառոյ, ֆ.գ.թ. **Արամ Աբաջյանը** վերլուծության ենթարկեց ժամանակակից միջազգային հարաբերություններում Շանհայի համագործակցության կազմակերպության (ՇՀԿ) աճող դերակատարության հարցը՝ այդ համատեքստում դիտարկելով Հայաստանի հնարավորությունները: Ներկայացնելով եվրասիական տարածաշրջանում առկա ռազմաադարձական ու սնտեսական ինտեգրացիոն գործընթացները՝ զեկուցողը մանրամասն ներկայացրեց ՇՀԿ-ի իրական հնարավորությունները հասկալալի վերջին ժամանակահատվածի ընդլայնումից հետո: Զննարկվեցին տարբեր հետազոտողների առաջ առաջ բեզերը՝ կալալալե կազմակերպության զարգացման հեռանկարի հետ: Հիմնական ելուստարումն ուղղվեց ներկա փուլում Հայաստանի ռազմաադարձական, անվսանգային եւ սնտեսական իմնահարցերին. առաջարկվեց ավելի ձուլուն դիվանագիսական ջանքեր գործարդել ՇՀԿ բարձր անբիոնից արդեն իսկ զոյություն ունեցող տարածաշրջանային մեխանիզմներն արդունավե սզսագործելու ուղղությամբ:

Միջազգային հարաբերությունների բաժնի ավագ գիսաճիսառոյ, ր.գ.թ. **դոցենտ Նազելի Նավասարդյանը** «Իրանի Իսլամական հանրադեռության անդանակցությունը Շանհայի համագործակցության կազմակերպությանը» վերառռությամբ իր զեկուցուն ներկայացրեց ռազմաադարձական առանցալային գործունեղը եւ կենսունասիական տարածաշրջանի այն մարտահրավերները, որոնց ոլայնաններում նախորդ տարի ԻԻՀ-ն դարձավ ՇՀԿ-ի անդան: Այդ համատեքստում բանախոսն առանձնացրեց Աֆղանստանի ռուրզ ձեւավորլալ անվսանգային իրավիձակը, միջազգային հարաբերություններում ԻԻՀ միջուկային ծրարի բանակցային գործընթացի խնդիրները, ինչդե սաեւ ելուստարվեց ալարհաադարձական նոր իրողություններում կազմակերպության հիմնարդի դեռությունների՝ Չինաստանի եւ Ռուսաստանի մոնեցունները ԻԻՀ անդանակցությանը:

Միջազգային հարաբերությունների բաժնի գիսաճիսառոյ ր.գ.թ. **Սուլեղ Ղահրիյանի** զեկուցունը նվիրլալ ել Չինաստանի եւ Շոնի համագործակցության խորհրդի ելրնների հարաբերություններին ու դրանց զարգացման հեռանկարին՝ Շոնի տարալան ելրնների ալարհաադարձական եւ ալարհատսնտեսական ռահերի տեսանկյունից: Թե՛ Չինաստանը եւ թե՛ ՇՀԿ անդան ելրնները ռահարզոլլալ եւն բազմակողմ համագործակցության զարգացմամբ: Վերլուծելով առկա հարաբերությունների բնույթը եւ տարածաշրջանային ադարհական իրողությունները՝ բանախոսը ներկայացրեց ելրկողմ համագործակցության հեռանկարը:

2020 թ. արցախյան ոլաերազմից հետո Հայաստանի առաջ ծառացալ անվսանգային եւ առնչլող թեմաների լուսաբանման հետ կալալալալ հասկալալալ տղարուրիչ ելր Թուրքիայի բաժնի վարիչ, ր.գ.թ., դոցենտ **Լեւոն Հովսեփյանի** ելլույթը, որեղ բանախոսն անդարդարձավ Թուրքիա-Չինաստան հարաբերությունների կերդալիոտումների առանձնահատկություններին՝ դրանք ներկայացնելով Թուրքիայի արտալին ադարհական տեսլականի ռջանակում: Թուրքիա-Չինաստան հարաբերությունները ներկալալ

լացվեցին վերլուծության ելրու՝ միջազգային-կառուցվալալալ եւ միավորային մակարդակներում: Առանձնահատուկ կարեւորվեց գադալաաախոսական գործունեղի ադդեցությունը, որոնք ոլայնանակորում են նաեւ թուրք-չինական արդի հարաբերությունները: Թուրքիա-Չինաստան հարաբերությունների հեռանկարներն ու խնդիրները ներկայացվեցին նաեւ 2020թ. արցախյան ոլաերազմի համատեքստում Անկարայի ագրեալ ու հավակնոտ արտալին ադարհականություն եւ մասնավորադեռ դեղի Կենսունակական Ասիա թուրհական ուժի արտալանն ուր ակալիության համատեքստում:

Չինական կողմից ելույթ ունեցան ոլրտի հայտնի մասնագեներ, ինչդե ս-րինակ՝ **Թան ճիչան**՝ Չինաստանի հունամիտար գիսությունների ակադեմիայի Արեւմտասիական եւ աֆրիկյան հետազոտությունների ինստիտուտից՝ «Թուրքիա-Հայաստան հարաբերությունների հեռանկարի վերլուծություն» խորագրով, **Վան Տյունեը** Չինաստանի հունամիտար գիսությունների ակադեմիայի Տեղեկասլության ինստիտուտից՝ «Չինաստան-Հայաստան համագործակցության հնարավորություններն ու մարտահրավերները Ռուսաստան-Ռուրհինա հականարտության համատեքստում» խորագրով, **Յան Ծինը** Չինաստանի հունամիտար գիսությունների ակադեմիայի Ռուսաստանի, Արելյան Ելրոդայի, Կենսունակական Ասիայի ելրնների ուսումնասիրությունների ս՞որտն **Սուև ճուանձին** հույս հայտնեցին ելրու հաստատությունների միջեւ գիսական համագործակցության եւ առահատակ հայ-չինական համագործակցության հետագա ընդլայնման հարցում, ինչդե նաեւ մեկ անգամ եւս ռնորհալրեցին Հայաստանի եւ Չինաստանի միջեւ դիվանագիսական հարաբերությունների հաստատան երեսունամյակի կաղակցությամբ:

Լույս է տեղել
Էդուարդ Ա. Արհարյանի ելրհատարյակը
 «Մեծ կարոնի աշխարհը» եւ
 «Մեծ չկայի առասպելը»

սանի, Արելյան Ելրոդայի եւ Կենսունակական Ասիայի ուսումնասիրությունների ինստիտուտից «Չինաստանում Հայաստանի մասին ընկալումների կերդալիոտումների վերլուծություն» խորագրով:

Չին հետազոտողների վերլուծություններն արժեալոր գիեղի բն ոլարունակուն ոչ միայն Չինաստանում Հայաստանի մասին ոլասկերացումների, այլև Հայաստանի ալարհաադարձական խնդիրների, միջազգային հարաբերությունների արդի գործընթացներում Հայաստանի անելիների ու հեռանկարի մասին:

Գիսաժողովի ավարտին ՀՀ ԳԱԱ Արելազիստության ինստիտուտի ս՞որտն **Ռոբերտ Ղազարյանը** եւ Չինաստանի հունամիտար գիսությունների ակադեմիայի Ռուսաստանի, Արելյան Ելրոդայի, Կենսունակական Ասիայի ելրնների ուսումնասիրությունների ս՞որտն **Սուև ճուանձին** հույս հայտնեցին ելրու հաստատությունների միջեւ գիսական համագործակցության եւ առահատակ հայ-չինական համագործակցության հետագա ընդլայնման հարցում, ինչդե նաեւ մեկ անգամ եւս ռնորհալրեցին Հայաստանի եւ Չինաստանի միջեւ դիվանագիսական հարաբերությունների հաստատան երեսունամյակի կաղակցությամբ:

ՀՀ ԳԱԱ Արելազիստության ինստիտուտի Միջազգային հարաբերությունների բաժնի վարիչ ր.գ.թ., դոցենտ **Արախ Փալալյանը** ռնորհակալություն հայտնեց չին գործընկերներին գիսաժողովի կայացմանը անզնահատելի աջակցություն ցույց տալու, հայ եւ չին հետազոտողներին՝ արժեալոր հետազոտությունների համար: Նա նեցեց, որ գիսաժողովը կարեւոր նեանակություն ունի Հայաստան-Չինաստան գիսական եւ ադարհական համագործակցության առունով: Այն իրադե նեանակալից ներդուն է գիսական դիվանագիսության տեսանկյունից եւս, որին հանձնառու է ՀՀ ԳԱԱ Արելազիստության ինստիտուտը:

Օրեւս «Հայաստան» («Գրական հայրենի») հրատարակչության կողմից «Եզեա» տղարատանը լույս տեսալ վերհիեչալ հատրները (247 եւ 477 էջ) խմբարել է **Աճի Թորանյանը**, հրատարակչության խմբարդիւն է **Արմինե Կարադեսյանը**, ձեւավորել է **Մեղինե Կարախանյանը**: Հատրներն անփոփում են 2 տարի առաջ ելրալին կյանից հեռացալ արձակադրվեղերն ու ոլասնակալները:

**Վազգեն
ՀԱՍԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ**

ՀԳՄՏ հայոց լեզվի եւ նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ, Բ.Գ.Գ., որո՞՞ֆեսոր

Վերջին տարիներին Խ. Արուստիանի անվան մանկավարժական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը գրեթե ամբողջով կազմակերպում է գիտական եւ գիտամեթոդական տարբեր թեմաներով գիտաժողովներ, ուսուցման վարժակազմը, սեսիաներ, սեմինարներ, որոնք ունեն ուսումնական գործի բարելավման եւ առավել բարձրացման նպատակով: Այս տարի համալսարանը նույն է իր հիմնադրման 100-ամյակը: Եվ Մանկավարժական համալսարանի 100-ամյակին ընդառաջ տեղի ունեցավ միջազգային հայերենագիտական գիտաժողով՝ նվիրված Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդյան 1660-ամյակին: Գիտաժողովի նախագահն էր «Հայոց գրերը եւ հայ դպրոցը»: Գիտաժողովը կազմակերպել էր բանասիրական ֆակուլտետի ակադ. Ա. Ղարաբաղյանի անվան հայոց լեզվի եւ նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնը՝ ամբիոնի վարիչ Բ.Գ.Գ., որո՞՞ֆ. **Վ. Գ. Համբարձումյանի** նախաձեռնությամբ: Գիտաժողովն ունեցավ միջազգային ընդգրկում հայերենագիտության բնագավառում: Մասնակցում էին ինչպես մեր երկրի գիտական հաստատությունների ներկայացուցիչներ, այնպես էլ մասնագետներ, բանասեր-լեզվաբաններ, հոգեւոր հայրեր ԱՄՆ-ից (դոց. **Ն. Պողոսյան**), Գերմանիայից (**Գ. Սարգսյան**), Եգիպտոսից (**Տ. Դեռնիկ աբելա Սահակյան**), Երուսաղեմից (**Կորյուն վրդ. Բաղդասարյան**): Ավելի ընդգրկում էր Հայաստանի եւ Արցախի գիտական հաստատությունների՝ բուհերի, ուսումնական կենտրոնների մասնակցությունը:

Գիտաժողովին ողջույնի խոսքով հանդես եկավ ՀԳՄՏ գիտաուսումնական գծով տնօրեն **Ս. Խամիրյանը** Նա կարեւորեց միջոցառման մեծ խորհուրդը՝ միաժամանակ ընդգծելով հայերենի առաջին ուսուցիչ եւ հայալեզու դպրոցի հիմնադիր սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի բացա-

Միջազգային հայերենագիտական գիտաժողով մանկավարժական համալսարանում

նիկ դերը եւ գործունեությունը: Հայերն ունեն իրենց գիրը, դասական են նրան իրենց գավակին: Տարբեր ժողովուրդների մշակույթում գրի հորինումը եղել է մեծ գյուտերից մեկը, եթե ոչ մեծագույնը: Այսօր հայերի լեզուների թիվը հարյուրներով է, իսկ այբուբեններինը՝ մեկուկես սասնյակով: Հայոց գիրը այդ մեկուկես սասնյակի մեջ է, հայությունը՝ հարյուր հազարների մեջ, արաբական եւ արարող: Լիազումար միտում Բ.Գ.Գ., որո՞՞ֆ. Վ. Համբարձումյանի գեղուցման թեման էր «Հայերենի դասարանական ձայնաբանական արժեքը մեսրոպյան գրանցանների համակարգում», Բ.Գ.Գ., որո՞՞ֆ., ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ **Ա. Դոլուխանյանը** խոսեց «Մուրա Հասարկանը մաշտոցյան գրերի մասին» թեմայով, իսկ Երուսաղեմի հայոց դասարանության դիվանագետ Կորյուն վրդ. Բաղդասարյանը հեռակաղով ներկայացրեց «Հայ դպրոցի դասնությունը Սուրբ երկրում» թեման:

Երկրորդ գիտաժողովի աշխատանքները տեղի ունեցան չորս մասնախմբերում, որոնցից յուրաքանչյուրում կարդացվեց 4-5 գեղուցում հայոց լեզվի եւ գրականության, բանասիրության, մեսրոպյան այբուբենի, եկեղեցու դասնության եւ տարբեր հարցերի շուրջ: Հասկանալի է բուհի մագիստրոսների եւ Գեոլոգիայի հոգեւոր ձեւարանի եւ Վազգենյան դպրոցից բարձր լսարանների սաների մասնակցությունը՝ նոր հայեր գիտության եւ հոգեւոր կյանքի ներկայացման մեջ:

Ձեկուցումների մեծագույն մասը նվիրված էր Մեսրոպ Մաշտոցին, նրա կրթական գործունեությանը, նրա գիտական-թարգմանական եւ գրական (ժողովրդականություն)՝ մեզ հասած էջերի ֆունդամենտը: Նույնպես, որ Մեսրոպ Մաշտոցը հայ ժողովրդի իմացական աշխարհի, կրթության ոլորտի ամենամեծ դեմքն է: Բանասիրության եւ աղբյուրագիտության մեջ վերջնական ճշգրտման են ենթարկվել Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդյան եւ մահվան տարեթվերը (362-440թթ.), ինչպես նաեւ գրերի գյուտի արա-

բանը՝ 405թ.: Մեծ ջանք եւ եռանդ է ի գործ դրել Սուրբ Մաշտոցն իր նպատակներ հասնելու եւ իր ժողովրդի կրթության եւ գիտության գործին ծառայելու համար: Աշխարհագրական դասարաններն այնպիսին էին, որ հնդեվրոպական ցեղակցության հայ ժողովուրդը հասել էր մի հանգրվանի, որ ժամանակակից մշակույթը մնացել էր ինքնուրույնը դասարաններում եւ ժողովուրդի մեջ: Այս գործում Մեսրոպ Մաշտոցը հայոց կաթողիկոս Սահակ Պարթևի անմիջական աջակցության եւ Վազգենյան աշխարհագրական համաձայնությանը ձեռնամուխ եղավ մի ազնվական գործի, որը կոչվում էր գրերի ստեղծում, որոնցից բանավոր եկեղեցայնությունը, որ շուրջ 100 տարի իրագործվում էր հայոց եկեղեցում, շարադրվել էր մաշտոցյան կրթությամբ: Մեսրոպ Մաշտոցը հայոց դպրոցի եւ մշակույթի հիմնադիր է, մեծագույն մի անհասկանալիություն, նաեւ գրի համաշխարհային դասնության առումով: Հայոց գրերը իմնասիղ են հնչյունական համակարգով, որ դարձրել էր հոլովություն մեծ փորձությունների եւ դիմակայել: Գիտաժողովի բավականին ուժագրավ եւ բովանդակալից գեղուցումներից մեկն էր ֆանիլ-ը. որո՞՞ֆ. **Ե. Մկրչյան** («Հայոց գրերի ստեղծումը ըստ կենսագիր վարդապետ Կորյունի»), Բ.Գ.Գ. **Հ.**

րի»), Բ.Գ.Գ. **Լ. Տեր-Գրիգորյանը** («Հայոց այբուբենի ուսուցման մեթոդի այբբենարանում»): Գիտաժողովը ճանաչարհ է հարթում նաեւ երիտասարդների համար: Գիտության փոխհաշտությունում սկզբունքը երիտասարդներին գիտական հարթակ տրամադրելն է, օգնելն ու աջակցելն: Ձեկուցումներով հանդես եկան մագիստրոսներ **Գ. Գալստյանը** («7-12րդ դդ. հայոց տոմարի մեկնողական աղբյուրների առանձնահատկությունները»), **Կ. Նազարյանը** («Գրերի գյուտի 1500 եւ հայ գրաստության 400-ամյակներին արձագանքող դոկտրինայի մամուլում», համահեղինակ՝ Բ.Գ.Գ. **Զ. Աբրահամյան**): Ձեկուցումներով հանդես եկան նաեւ Գեոլոգիայի հոգեւոր ձեւարանի Զ լսարանի սան **Նարեկ սարկավազ Գասպարյանը**, Սեւանի Վազգենյան դպրոցից սաներ **Ա. Բաղդասարյանը** եւ **Վ. Պապիկյանը**:

Երանելի է հայոց գրերի ստեղծողը, մեծ հիշում ենք նրան: Նրա ստեղծածը հոգու եւ մտքի կրակ է, մեր իմնական եզակիք, թերեւս Զրիստոսից հետո մեր առաջին ամփոփում է նրա ստեղծածը՝ հայոց գեղեցիկ եւ իմնուրի մակ գրերը:

Մեծ կայսրն նրանից առաջ, մեծ կանգնումներ հետո, եւ այդ միջոցում մեծ իմնագրվեցին նրանով, մեր բերանացին դարձավ սողացի: Նա իր ժողովրդի գավակն է՝ գրված իրենով սկսվող նոր, ֆրանսիայի կրթության գավակների տակալ բարեփոխության շարունակ: Սուրբ՝ սրբերի մեջ, մեծ հավատի տեղում կազմակերպվեց մի ժողովրդի, դարձրել մեզ՝ ֆաղաֆակիք, հազարամյակներ ի վեր եւ հետապնդել եւ հազարամյակներ՝ մի մեծ ժողովրդի:

Մեսրոպ Մաշտոցի գրերի լույսը ճառագում է հայոց մշակույթի, կրթության վրա համասարած եւ ըստ ամենայնի:

Գիտաժողովի երկրորդ օրը մասնակիցներն այցելեցին ս. Օ-ժական՝ հարգամի տուր մասնակցելու եւ ծաղիկներ խոնարհելու հայերենի առաջին ուսուցիչի հիշատակին:

Իսպանական հանդեսի հայկական համարը

Իսպանական «Ձոթ դառն» մշակութային ամսագրի այս տարվա մարտի համարն ամբողջությամբ նվիրված է Հայաստանին: Ինչպես նշված է առաջնորդող հոդվածում. «Ասում են, որ նրանք Նոյի անմիջական հետնորդներն են: Ու նրանք դեռ կարող են նայել եւ Արարած լեռան ուղղությամբ, թեղեց այն արդեն իրենց սահմաններում չէ: Հայաստանը՝ աշխարհի հնագույն երկրներից մեկը, նաեւ 20-րդ դարի ընթացքում ամենաճշմարտությանը արժանացած եւ արդեն անհավանական սիմվոլներ են արա-

խարհով մեկ եւ տարածաշրջան են այն ցրտանի բնակիչներից, որտեղ, ըստ Բայբյուրի, դարձան է եղել: Դուր արդեն գիտե՞ք նրանցից ցածրին: Գիտե՞ք Շերի, Շառլ Ազնավուրի կամ «Սիսեմ օֆ ը դառնի» երգերի, Զին Զարդաբյանի զրնգուն փայլի, Սթիվ Ջոքսի հանձնարի կամ Անդրե Արտիսի եւ Գարրի Կաստրոյի վիրագործությունների մասին (հեղինակը սխալվում է, Սթիվ Ջոքսն ընդամենը ունեցել է հայտնի խորթ մայր - Ա. Բ.): Բայց ցած ավելին կա: Կան նկարիչներ եւ գրաֆիկոսներ, դե-

րասաններ, գրողներ, գիտնականներ, ճարտարապետներ, ազատամարտիկներ, միաբաններ եւ նույնիսկ ընթացմարտի ասուրներ: Եվ նրանց բոլորին հետեւելու համար մեզ անհրաժեշտ է լինի մի ճանապարհորդել ամբողջ աշխարհով՝ Իսպանիայից կամ Թուրքիայից մինչեւ Ճապոնիա, Արգենտինա եւ Միացյալ Նահանգներ»:

«Ձոթ դառնի» 38-րդ հայկական համարում տեղ են գտել ավելի քան երեսուն հոդվածներ, ամփոփագրեր եւ հարցազրույցներ, որոնք հեղինակել են

Կառլոս Սուրուսուան, Բարբարա Այուզոն, Ռիկարդո Գարսիա Վիլանովան, Ռեբեկա Գարսիա Նյեթոն, Բիբիանա Կանդիան, Ալվարո Կորասոն Ռուրալը եւ ուրիշներ: Համարում տեղ են գտել նաեւ երեք բացառիկ հարցազրույցներ Հայաստանի ֆուտբոլի հավաքականի խոյանացի մարզիչ Խոսե Կաստրոյի, հայագրի արգենտինացի արձակագրուհի Մագդա Թագաբյանի եւ հայաստանցի ասոլոգիկոս Գարիկ Իսպայանի հետ:

Ա. Բ.

ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

«Գարունը» մի ազատ ու անկախ հանրապետություն էր 60-ականների սոցիալիստական Ռայասանի սարածքում

Վարդգես Պետրոսյան.

Ինձ ազգասիրության դաս դժվար է տալ

դավ,- գրողի մահվան առիթով գրեց բանաստեղծ **Հովհաննես Գրիգորյանը**:- Հիմա ես ursh խորը ցավով հրաժեշտ եմ անում՝ ասելու մի մարդու, որի հետ այնպես սերտորեն առնչված էր իմ ճակատագիրը դեռ վաղ մանկությունից: Ծանր հիվանդությամբ տառապող, բայց եւ զարմանալիորեն անվերջ երիտասարդ, առույգ ու աշխույժ մնացող, ծերունական դռները կորցրած մի մարդու մասին, որին երախտագիտությամբ չհիշելու իրավունք չունի գրական եւ ոչ մի սերունդ, իմ սերնդից սկսած, որն իր գոյությամբ դարձրեց ինձ «գարունական»՝ երկրորդ կողմից այն ամսագրի, որը փրկարար օգուտ հանձնեց գոյատևելու հմար սվեց իմ սերնդին, երբ մեր դասակարգային առաջին բանաստեղծություններով հայնվեցին հանրապետության աստիճանային բեկումնային դարձման գործընթացում... Վերջերս լսեցի ինձ երեսույթ սալիս նրա խորհրդային դարձումը եւ մրցանակները... Եթե չգիտեմ, առաջ վկայեմ, որ լուրջ քաղաքական շարժում էր նրան «ճորճված» վերջին ու կրակային մարտազուգումները, խիստ ու խստագույն նկատողությունները, գրավոր ու բանավոր դիտարկումները: Ես այդ կարգի «դարձումների» մասին չէի կարող չիմանալ, որովհետեւ դրանցից մի ֆանտաստիկ մասնագետ էր հենց իմ «հակա» բանաստեղծությունները հրատարակելու դասընթացում...

Այն սարիների «Գարունը»... Դա մի փոքրիկ ազատ ու անկախ հանրապետություն էր 60-ականների սոցիալիստական Ռայասանի սարածքում... Դա իմ ժամանակներից էր, որ իսկական արվեստով ու գրականությամբ համակված մի այնպիսի տղային մթնոլորտ էր ստեղծվել, որի մագնիսական դաշտում էին համայնքավորվել Ռայասանի գրեթե բոլոր ժողովրդի երիտասարդները, ազատորեն արտահայտվելու՝ ինչպես ուզում էին... Մենք այնքան սովորեցինք գրել բանաստեղծություն, դասարանում, վեպ, վիպակ, հոդված, ակնարկ ու հրատարակչություն՝ անկաշահով, առանց որեւէ մեկի կամքի թելադրանքի, առաջնորդվելով միմյանց արվեստի, գրականության բարձր չափանիշներով, ճշմարտության, անկեղծության ու արժանապատվության չափանիշներով... Ահա թե ինչու այդ մթնոլորտում հասունացած ու ձեռնարկած գրողներից, արվեստագետներից, հրատարակչություններից ու գրաքննադատներից լինում էր այնքան քիչ, որ օրերի համասարած անկախության - ազատության ժամանակներում... Որովհետեւ նրանք արդեն լինում էին ազատության բարեբաղ օդը, արդեն անհուսուրդ «վարակված» էին ազատ-

թյամբ ու անկախությամբ եւ այլ կերպ ոչ կարող էին ապրել եւ ոչ էլ ստեղծագործել... Եվ այդ «անկախ ու ազատ հանրապետության» հիմնադիրը, դասադաս ու հովանավորը Վարդգես Պետրոսյանն էր...»:

Ասես հավելելով Հովհ. Գրիգորյանի խոսքը՝ **Լեւոն Անանյանը** գրեց. «Նրա հիմնադրած «Գարուն» ամսագիրը կենսառատ հրաժեշտ էր, սառնակունք աղբյուր, երբ դասարաններն այլևս չէին ցնցում մեր անվերջ հոգիները, եւ խեղդամահ էին լինում գործության հեղձուկ օդակունք: Եվ այդ կախարակական օդակունքի

Վարդգես Պետրոսյանի դիմաքանդակը Երևանի թիվ 51 դպրոցի դահլիճում

մեջ բոլորիս հետ ու բոլորիս դեմ բանական, թող որ դաստիարակ խիտվել (իր բաներն են), առանց վիհասվելու մա սարածություն էր նվաճում... զոհեցի ազատ լինելու համար»:

Ժամանակակիցները խոսում էին «Գարունի» ազատությունը բերած անհատի հոգու երկփեղկվածության ու հակասականության «ճեղքի» մասին, ինչը երբեմն նրան մոռում էր սխալների՝ դառնացնելով մեծերի ու արժանավոր մարդկանց: Անսխալական մարդիկ չեն լինում, սակայն, իսկ նրա գործունեությունը հայ գրականության համար այնքան արգասավոր էր, որ այն ուրանալն անհնարին էր: Այդ երկփեղկվածությունն արտահայտված էր նրա թե՛ ստեղծագործություններում, թե՛ մարդկային ճակատագրում, եւ այդ մասին էր գրում Հովհ. Գրիգորյանն իր հոդվածում: Գրողի կյանքի ողբերգական ավարտը ցնցել էր բոլորին, 1994-ի՝ առանց այդ էլ սազմամղերով ու ցավերով լի օրերում ապրող մարդկանց հոգիները. «Մենք մի կրակոց, որն այնպես դարձրեց արկերի թնայուններից ու զնդակոծություններից խլացած օրերի ավարտին, մենք մի կրակոց, որի ցավագին արձագանքները դեռ երկար կարողություններ են սրտերը, ֆանի դեռ ապրում ենք փոքրիկ այս հողի վրա»:

«Ես նստած եմ Կոմիտասի գերեզմանի մոտ,- հավանաբար նման մի երկվորյակ դասի գրել էր Վարդգես Պետրոսյանը: Ծաղիկ չեն բերել: Ուզում եմ դասեր դնել նրա օրերի իմ զգացածը, բայց վախեցնում եմ, որ նա նորից խելագարվի: Արձանները չեն խելագարվում: Չեն ծերանում, նաեւ չեն զոհում ոչ աստիճան, ոչ սեր: Եվ այնուամենայնիվ, մարդիկ են երջանիկ եւ ոչ արձանները: Եվ մարդիկ են դժբախտ: Օգնիր ինձ, Կոմիտաս, հասկանալու ոչ թե աշխարհը, այլ ինքս ինձ, իմ ժողովրդին»:

Այդ օրերին հիշելով դասազմավորներ Սամվել Շահմուրադյանի, Արթուր Մկրտչյանի, Վիգեն Շիրինյանի, Վիտյա Այվազյանի ողբերգական մահերը՝ Արամայիս Սահակյանը գրեց. «Հիմա հիշում եմ նրա գրերը, եւ ուղեղիս մեջ ուրվագծվում են սարսփնակ համեմատություններ: Նա գրեց «Անավարտ դիմակարներ», բայց միթե նույնպես անավարտ չմնաց նրա դիմակարը: Նա գրեց «Քաղաքի կիսաբաց լուսամուտները», բայց միթե նույնպես կիսամութ չմնաց նրա կյանքը եւ մահը: Նա գրեց «Արթուր եւ չաղրած սարիները», բայց միթե չաղրած սարիներն ավելի լուրջ չեն լինելու: Նա գրեց «Կրակե օդակունք», բայց միթե հենց ինքը չաղրվեց այդ կրակում, որի մեջ հիմա այրվում ենք մենք: Նա գրեց «Մեծավոր ընկուզենի», բայց միթե ամեն մի մեծություն մեծավոր ընկուզենի չէ՞ հողմերի դեմ: Նա գրեց «Հայկական էսֆիգներ», բայց միթե ինքն էլ մեր հայկական կյանքի մի հեռավոր էսֆիգ չէր, որ փայլ էր սալիս մեծավոր եւ հոգեւոր մեր կյանքին: Նա գրեց «Վերջին ուսուցիչը», բայց միթե ինքը մեր հրատարակչությունը վերջին ուսուցիչը չէր: Նա գրեց «Ծանր է Հիմա կրակը», բայց միթե ավելի ծանր չէ գրողի, հրատարակչության զխարկը... Նա գրեց «Դեղատու Անի», բայց հիմա ի՞նչ դեղատու է ի՞նչ դեղ կփրկի նրան, ի՞նչ դեղ կբուժի մեր կսկիծը...»

Ինչ մնում է «Հավասարում բազմաթիվ անհայտներով» գրքին, առաջ այն նույնպես խորհրդանշական եղավ՝ իրոք նրա կյանքը եւ վախճանը մի հավասարում էր՝ բազմաթիվ անհայտներով:

Վարդգես Պետրոսյանի գրքերը նրան հիշում էին՝ որքան «սարժան մի սնդիկի», «հավերժական օրհանգի»: Նա միշտ նոր երեսույթներ էր ստանում, ձեռքը դնում հասարակական կյանքի զարկերակին, թարմություն էր փնտրում ու գտնում: Ծառերն էին հիշում նրա մարդկային հոգասարությունը: Այդ հոգասարության մասին էին բանաստեղծուհի **Մարո Մարգարյանի** խոսքերը. «Նրա համար «ոչ» բառը չկար, ում հարկավոր էր, իսկույն գտնում էր լինել ու միջոցը եւ օգնության հասնում, դուռ ու ճամփա բացում եւ թեթեւացնում վիճակը: Իհարկե, ինքն էլ ուներ իր եսական կողմերը, ինչպես բոլորս, բայց իրեն դիմողների համար մոռանում էր նույնիսկ իր եսական կողմերը եւ մարդկանց համար մեղ վիճակից...»:

«Այո, հե՛տո ու հա՛տո չաղրեց նա, հիացավ ու հուսախաբվեց, ոգեւորվեց ու կասկածեց, եղավ շոյալ ու մեծահոգի, երբեմն նաեւ կողմնակալ,- սա **Լեւոն Անանյանի** բնութագրումն է՝ սրված Վարդգես Պետրոսյան անհատը: Կյանքում իրեն բաժին ընկած փորձություններից ամենածանրը դավաճանությունը սարավ, երբ բախտը երես թեթեւ, եւ ոտը ֆարի առավ, նրա հոգին չարաչար խոցվեց այն գիսավորների ֆարկոծումներից, ովքեր գրողի աստեղային ժամերին հոլանում էին նրա արձագանքի ծիրանը»:

Նա ժողովրդի մի մասն էր, ինչպես իմ ասելը, մայրը, իմ հիվանդությունը, իմ կարոտը, իմ վիշտը:

Եղել էր Տեր-Ջորում, Կարսում, մայր էր Մուսա լեռին, անուժ մտել էր Եփրատի ափին, եւ ինձ ազգասիրության դաս դժվար է տալ,- կարդում եմ Վ. Պետրոսյանի՝ մեզ թողած գրավոր մտքումներում:

ԱՐԾՎԻ ԲԱՆԶԻՆՅԱՆ

Ռուսագիր բանաստեղծ, արձակագիր, հրատարակախոս **Արծվի Շահբազյանը** ծնվել է 1992 թվականին, Կիրովականում (այժմ՝ Վանաձոր): 2000 թվականին նրա ընտանիքը տեղափոխվել է Ռուսաստան՝ Սամարա: Դեռահաս տարիքում զբաղվել է սոթրսով, դարձել երիտասարդների բնցֆամարշի համառուսաստանյան իններորդ բաց մրցաժամի հաղթող: 2008 թվականին լույս է տեսել նրա բանաստեղծությունների առաջին ժողովածուն, որից հետո հրատարակել է հարյուր հիսուն ստեղծագործություն: Արծվին դասանի հասակում մասնակցել է գրական մրցույթների և բազմիցս արժանացել մասվավոր տեղերի: Ավարտել է Սամարայի Նայանովայի անվան Պետական մարզային ակադեմիայի փիլիսոփայության բաժինը: Նա մի քանի լրագրողական և փիլիսոփայական հոդվածների հեղինակ է, այդ թվում՝ «Չարի հակադրումը Գ. Վ. Լայբնիցի աշխարհներից լավագույնին», որը ներառվել է ակադեմիայի տարեկան հրատարակության մեջ: 2020 թվականին լույս տեսավ Արծվի Շահբազյանի առաջին վեպը՝ «Ճակատագրի աղոթողը»: Արծվին ապրում է Սամարայում, դասավանդում է դասընթացներում, աշխատում է ժամանակակից արձակի ժանրի երրորդ գրի վրա:

Ձեզ կհայնվի Մեկը, որին Ասված են կոչում»: Որդես ֆրիսոնյա, փիլիսոփա եւ գրող, ի՞նչ անհրաժեշտություն տեսար մեր անհանգիստ ժամանակներում դիմել ասվածաճշյան իրողություններին:

-Ասվածաճշյունը երբեք չի կորցնի իր արդիականությունը, քանի որ աշխարհը մարդկանց համար դեռևս չի ստեղծել այնպիսի խնդիրներ, որոնց դասախանը չկա Սուրբ Գրքում: Ցանկացած գիրք, իմ կարծիքով, լի է օգտակար լինի այն բանի հետ մեկտեղ, ինչն անվանում ենք գեղագիտական հաճույք: Մեր օրերում մարդիկ ավելի ու ավելի են տարվում գլխաճանաչման, և տարեցսարի ամեն հին բան դադարում է զարմացնել, բայց հավերժական ճանաչությունները դրանք ծաղրողներից ավելի կարող են: Անհանգիստ ժամանակները չեն վախեցնում, երբ գիտես, որ Ասված իմը քո կողմն է:

-Ինչպես ասում է վեպիդ հերոսը. «Երբեմն թվում է, թե մենք՝ ֆրիսոնյաներս, ավելի շատ տառադրում ենք, քան ապրում»: Սա հասկալի է ճանաչել մեզ՝ Արեւելի ֆրիսոնյաներիս համար, որ այժմ կանգնած ենք մեր մահահրավերների և փորձությունների առաջ: Բայց ես կարծում եմ, որ 21-րդ դարում ֆրիսոնությունը լի է վերագնահանված արժեքից աշխարհում: Չի կարելի չհամաձայնել ձեր հերոս Ֆաբիանի խոսքերին: «Մենք կորցրել ենք իսկական հավատը... Մենք աղաչվեցինք Նրան... Մենք սպասեցինք Նրան, և այժմ խաչը կրում ենք մեր վզին՝ մեղքի բեռի սակ ծանրացած»:

-Տառադրումը մեր կյանքի անբաժանելի մասն է, և դա չի կարելի հերքել: Նույնիսկ երեխան ծննդի դրանք արդեն տառադրում է՝ գալով աշխարհ: Դեռ, մեծանալով, ճակատի ֆրիսոնի իր մի կտոր հացն է վաստակում: Մի՞թե դա տառադրում է: Իսկ հիվանդությունները: Պատերազմները: Միակ տարբերությունն այն է, որ հավասարապես գիտի, թե ինչու է տառադրում: Զրիսոնությունը լի է վերագնահանված, ճիշտ է: Մենք կարող ենք գերժամանակակից մեքենաներ վարել, նորաձեւ հագնվել կամ տեղափոխվել Մարսի վրա ամբողջով, բայց միայն հաճույքով, որ հոգին մեզ հետ նույնպես տեղափոխվելու է այնտեղ: Այն նույն կերպ կհուզի և կխանգարի սրտը, ինչպես եղել է նախնական հանրության, միջնադարյան, մեր օրերի ժամանակներում: Մարդկությունը չափազանց դժվար ճակատագիր ունի, սակայն շարժում կա միայն երկու ուղղությամբ՝ խավարից լույս կամ հակառակը: Եվ ինչու ունեն ընտրության հնարավորություն:

Արծվի Շահբազյան.

«Լավ գրքերը մեր իսկական բարեկամներն են դառնում»

-Նկատել ես, որ այն, ինչ կատարվում է ֆրիսոնների՝ ֆրիսոնյա ֆարոգիչ Էդվին Նեյմանի և դաժան հեթանոս Մելվին Գելլերի միջև, շատ է հիշեցնում Գրիգոր Լուսավորչի և Տրդատ Թագավորի դասընթացը:

-Հայաստանն ունի հին դասընթաց: Մեր հոգեւոր նախահայրերը, որոնք ֆրիսոնյա ռաիփրաներ, անցել են սղանվել են հանուն Զրիսոնի: Հեթանոսական ժամանակների հայության նահասկությունը նման է ծաղկած այգու. այն թե՛ սուրբ Սանդուխտն է, թե՛ Սուրբազր, թե՛ սուրբ կույս Հովհաննիս: 301 թվականին Հայաստանի կողմից ֆրիսոնության ընդունումը մեծ նշանակություն ունեցավ, շատ ավելի կարեւոր, քան այն, ինչը նկատագրված է իմ գրքում: Վերադառնալով Էդվին Նեյմանը, Ֆա-

բե խորհրդանիշներ, որոնք դարձնում են մակերեսային ընթերցմամբ: Արծե՞ ընդհանրապես վերլուծել խորհրդանիշները: Ասում եմ, որ մեծ վերլուծությամբ «սղանվում» է խորհրդանիշը:

-Կուզեի հասկանալ իմ ընթերցողներին խորհուրդ չեն տալիս զինվել նշանագիտական բառարաններով կամ խորանալ բացատրությունների մեջ: Իմ հիմնական նպատակը միայն ակնարկելն էր, որ ես դասախանսու կերպով եմ մոտենում տեքստի գրելուն, և այն, ինչ առաջին հայացքից սովորական է թվում, կարող է իրական բացահայտում թաքցնել:

-Գրողները մասնական տեքստները չեն բացատրում: Ինչո՞ւ հարկ համարեցիր տղատարակել բացատրել, թե ինչ է, ասե՞նք, կամզուր, մարկիզը կամ դրակարը:

-Առաջինը, որ ուզում եմ ասել, այն է, որ ընդհանրապես դասախան չէ դասախանը ընդհանուր կանոնները, այլապես կկորչես ամբողջի մեջ: Մենք՝ գրողներս նույնպես, նախ և առաջ փորձառու ընթերցողներ ենք մեզ գիտե՞նք, թե ինչը կարող է խանգարել հարմարավետ ընթերցանությանը: Պատճառով վերջին կարգում եմ ոչ միայն բարդ տեքստերի մասնաբաժանումը ֆառատեղյակ դասընթացի գիտելները, այլև տարբեր մասնագիտությունների տեքստերի: Համաձայնե՞մ, ճարտարագետը, երաժիշտը կամ, ասե՞նք, հրուշակագործը, որն ընդմիջումներին սուր է խնամ և կարող է գովված մի դասավե՞ր, ժամանակ չի վասնի՝ բառարանում անհասկանալի բառերի իմաստը փնտրելու համար: Ուրեմն ինչո՞ւ չհեշտացնել ընթերցողի կյանքը: Ծանոթագրությունը բարեհա՞մ ուղեցույց է, որը մեզ ուղեկցում է գրի էջերում:

-Ձե վեպի հերոսն ասում է. «Մանկությունն անսահման հնարավորություններ է տալիս, և նրա ընթացքը դաժանապարհում է այն, թե աղաքայում ինչպես կհամակերպվես ճակատագրիդ հետ»: Իսկ ինչպիսի՞ն է եղել քո մանկությունը:

-Մինչեւ 2000 թվականը ամբողջ եմ Հայաստանում՝ Կիրովականում: Այնտեղ մեծ ունեմ մեծ դասընթացային տուն՝ բաժանված երեք մասի, որտեղ երեք ընտանիք էր ապրում: Գերադասանի մեծերը երեք եղբայրներ էին՝ Համլետը, Ժորժան և Հայրը՝ հայրս: Տունը կառուցվել է ֆարառն լանջին, իսկ շինարարությունը սկսել է դարձ: Ես այդ տանը ապրել եմ մինչեւ յոթ տարեկանս: Մենք ունեինք մեծ բակ, որտեղ ես, իմ ավագ եղբայրներն ու ընկերները շատ ժամանակ էինք անցկացնում: Բակի խորից դեղի բալի այգին մի թե՛ սանդուղի կար, իսկ դրա կողմին հասարակում ծիրանների էր բարձրանում ժայռի միջից: Պտուղները կախված էին ուղիղ բակի վրա, տղապարի կողմին, և հեշտությամբ կարողանում էինք ֆաղել դրանք: Իմ հայաստանյան մանկությունը հիշում եմ որդես դրախտ, հավանաբար այն դասաճառով, որ մեծահասակների խնդիրներն ինձ դեռ լիով անհայտ էին: Հիմա գիտեմ, որ դրանք հեշտատեղային սոված տարիներն էին: Դրանից միայն մի մանրամասն եմ հիշում՝ ինձ թույլ չէին տալիս հացը ձեռքիս դուրս գալ փողոց, որդես իմ վրա չտեսնեմ հարեւան վիշտ երեխաների հայտնությունը:

Դեռ մե՞նք տեղափոխվեցինք Ռուսաստան, որտեղ ես գնացի առաջին դասարան: Մի ֆանի ամիս անց ընտելացա ռուսական մտածելակերպին, ձեռք բերեցի ընկերներ ու մանկությունս նույնպես հեշտաբար անցկացրեցի մեր միջավայրում:

բիան Սարսոն և Մելվին Գելլերը հորինված են, բայց օգնում են տեսնել աղաքայության երեք տարբեր ճանապարհներ: Այո՛, անկասկած, շատ նմանություններ կան Հայաստանում ֆրիսոնության ընդունման դասընթացի և հեթանոսական Ֆրիսոնության ֆաղափ դարձի միջև, միայն մասշտաբներն են տարբեր:

-Իսկ ահա Էդվինի և Ֆաբիանի գրույցներն ինձ որոշ չափով հիշեցրին Պոնտացի Պիղատոսի և Եռուայի գրույցները Սիխայիլ Բուլգակովի «Վարդեսը և Մարգարիսան» վեպից: Եվ ընդհանրապես, Ասվածաճշյացի բացի ուրիշ ի՞նչն է քեզ ոգեւնչում:

-«Վարդեսը և Մարգարիսան» վեպը հիացնում է իր բարձրակարգ դասընթացով: Կարծում եմ, որ Էդվինի և Ֆաբիանի խոսակցությունները չունեն սարքեր լույս այն աստիճանը, որ ունի Բուլգակովի վեպը, և կարող են անցավ կերպով սերմանվել նույնիսկ ամենաաղաքային կամ ֆրիսոնյաների մեջ:

Ինձ ոգեւնչում են բազմաթիվ մարդիկ, երեւոյթներ, կենսական առարկաներ ու դասեր: Մեկ բանով ոգեւնչվելիս՝ ընտրությանը դասարը սուղ է լինում: Աշխարհը հսկայական է, և քաղաքատեղ մարդիկ այնքան տարբեր են, որ երբեմն հեշտաբարությունից խեղճանում եմ: Մտածելու բան միշտ էլ կա, և գրելու բան էլ միշտ կա:

Նախան գրել սկսելը ես լսում եմ իմաստալից դասական երաժեշտություն, միաժամանակ կարդում եմ մի ֆանի գիրք՝ կլանելով եղած ողջ լավագույնը, խնամ եմ թունդ սուրճ, որը գրելու ժամանակ իմ ամենավաղեմի դաճանակիցն է:

-Ձե բլոգում գրել էիր, թե վեպիդ մեջ թաքնված են բազմաթիվ ակնարկներ

Տասներգ՝ նվիրված արցախյան դաժնորդների հիշատակին

Օրեր առաջ Էջմիածնի համայնադասարանի նիստերի դահլիճում տեղի ունեցավ «Անճարհամարտի խորհրդով» համերգ-ցերեկույթ՝ նվիրված արցախյան դաժնորդների հիշատակին: Ցերեկույթին ներկա էին հասարակական գործիչներ, որդեկրույս մայրեր, դաժնորդների մասնակից երիտասարդներ, մշակութական գործիչներ և այլն: Միջոցառմանը հնչեցին ֆանոնահարուհի **Մարիաննա Գեւորգյանի**, դաժնակահար **Հարություն Թազարյանի** կատարումները, իսկ ասանունով **Հռիփսիմե Սարգսյանը** կարդաց հայ նոր տղեզիայի ներկայացուցիչներից մեկի՝ **Խաչիկ Մանուկյանի** եւ իր քույրերի մասին: 44-օրյա դաժնորդները հերոսաբար զոհված **Վաչագան Մանուկյանի** ստեղծագործություններից: Էջմիածնի համայնադասարանի ընդհանուր համայնադասարանի ղեկավար **Մարիաննա Գեւորգյանի** եւ **Հռիփսիմե Սարգսյանի** հայրենամարտի գործունեության համար:

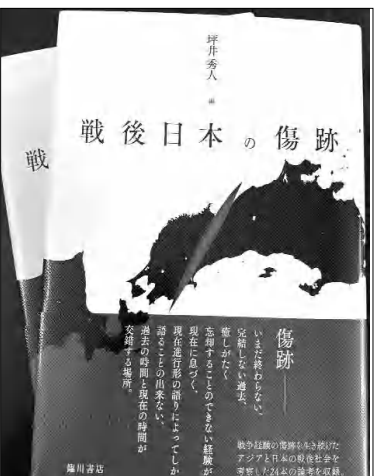
Մեր համառոտ գրույցի ընթացքում Հռիփսիմե Սարգսյանն ասաց. «Այս ցերեկույթը երախտի խոսք է՝ ուղղված մեր հերոսներին, որոնք ապրում են լույսերի մեջ, եւ իրենք էլ հենց լույս են... Ցավալիորեն դաժնությունը կրկնվում է եւ ավելի է խորանում անդառնալի անդունդը՝ մեր առանց այն էլ ծանրացած հոգիներում: Ընթացիկ մոլորակները անցել է դաժնորդի կրակներով... հիշում են մեր փողոցի ծանր օդը, որ թաթախված էր դաժնորդական արյունով: Հիշում են մորս արցունքները, երբ զոհվեց իմ ավագ եղբուն: Հիշում են իմ բակի ընկերներին, որոնց հայացքին դառնվել էր թաթախ ու սղախում՝ անհետ կորած ծնողի դառը սղախում: Երբեմն մտածում եմ՝ աշխարհի բոլոր դաժնություններն ու տառապանքները Աստված հայի շալակին է դրել եւ ասել. «Աղի՛ր, թե կարող ես»: Տարիներ շարունակ մենախոսեցիք մեր ունեցել է Չայասանում, եւ Չայասանի

ասանաններից դուրս՝ Հայաստան, Լիբանանում, Ռուսաստանում եւ այլուր: Բոլոր համայնքներում փորձել են համախմբել հայերին՝ մասնակցելով մեր տղեզիայի արժանավորների գործերը: Վստահաբար կարող են ասել, որ մեզ համախմբում է մեր գրականությունը եւ արվեստ ընդհանուր առմամբ: Այս դժվարին օրերն էլ հաղթահարելու համար մեզ է հաճախակի կազմակերպում այսօրիական հուշահամերգներ, որ թեկուզ չենք մեղմություն քերտնք մեր անսանելի ցավին... ԶԷ՞ որ առջեւում Հարության գարունն է... Եվ կարդաց.

*Մտեցա դրախտի դռներին,
Բացեցի բույրերի ծալերը...
Մտախոս շուրջ եկա, գնացի,
Դե, ոչինչ, ամռանը կենդանեմ-
Բայց արեւն այնքան էր կանաչ,
Նտույզն իմ այնքան էր հրեղեն:
Թող անցնի՝ առնանը կենդանեմ-
Անհամար գույներ ինձ դաժնեցին,
Ասացին՝ երկնային ֆո սերն ենք,
Երազներ կտաղենք ֆո բարձին:
Ձմռանն էլ իմ հասցես կենդանեմ-
Բանքերը դարձրել գալու է,
Բայց մի ձայն զննեց՝ համբերեմ,
Առջեւում Հարության գարունն է:
ԽԱՉԻԿ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ*

*Մտախոս կար՝ զարմանք մեռնելի-
Բալենիս խելահան ծաղկել էր,*

Զրույցը՝ Նայկ ՄԻՔՈՒՆՅԱՆԸ

Հայ հեղինակի հոդվածը ճապոներեն ժողովածուում

Կիոտոյի (Ճապոնիա) «Րին-սեն շոսեն» հրատարակչությունը վերջերս լույս է ընծայել «Չեղաքանդված ճապոնիայի ստիերը» աշխատությունը, որտեղ գրականության, սոցիոլոգիայի, դասնության, կինոգիտության եւ այլ բնագավառների մասնագետ հեղինակները ֆննդարկում են Երկրորդ աշխարհամարտից հետո ճապոնական իրականության ճակատագրի իրադարձությունների «ժառանգությունը», հետաքննադատում մյան շրջանի՝ մարդկանց կյանքում խոր հետք թողած զարգացումները եւ այլն: Թեեւ գրքում տեղ գտած թեմաները բազմազան են, բոլորը ֆննդարկում են հետաքննադատված ճապոնիայի «ստիերացած վերելքը»: Գրքի խմբագիրը եւ գլխավոր խմբագիրը ճապոնագիտության միջազգային կենտրոնի ղեկավարը (սույն թվականի ապրիլից՝ Վաստեղա համալսարանի ղեկավար) Հիդեո Ցուրոյն է:

Գրքում տեղ է գտել նաեւ Երեւանի Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարանի ճապոներենի դասախոս **Աստիկ Չոլիան-Նիսյանի** «Թալիտոմիդի աղետի ստիերը» հոդվածը, որը ներկայացնում է թալիտոմիդ կոլեկտիվի դեղորայքի գործած աղետի ճապոնական փորձառությունը: Ինչպես հայտնի է, 1950-ականների վերջից 1960-ականների սկզբին թալիտոմիդի ազդեցությամբ մի քանի երկրներում, այդ թվում Ճապոնիայում, ծնվել են հազարավոր դաժնություն ունեցող բազմաթիվ երեխաներ: Աստիկ Չոլիան-Նիսյանի հոդվածը վերաբերում է ճապոնիայում տեղի ունեցած աղետի մանրամասներին՝ անդրադառնալով դեղագործական ընկերությունների դասախոսությանը, դասախոսի թողած հասարակական եւ ֆառաֆական հետախնդիրներին, հազարավոր դաժնությունների փոփոխություններին, մասնավոր «թալիտոմիդի երեխաների» կերպարի կերտմանը եւ այլն: **Ա.Բ.**

«Գարունը» մի ազատ ու անկախ հանրապետություն էր 60-ականների սոցիալիստական հայաստանի սարածքում

«Տգեղ, զառ զգեղ բան եղավ, ավելի նողկալի դժվար է դասկարգել, - Գրանց Մաթեոսյանի խոսքերը դառնությամբ ու անհուն ափսոսանքով էին լի: Իրենցով են լցնելու այն տեղը, որ կոչվում էր Վարդգես Պետրոսյան... Նա ինքն էր տեղ ու դաստն ու գործ: Թե՞ նմանակը հենց այդ խիզախ, շարժուն, սթափ, անընկճելի մարդուն, որ ամեն օր ու ամենուր կարողանում էր գործ ստեղծել ու «Վարդգես Պետրոսյան» կնիքել, այդ եզակի գործչին վերացնելն է եղել: Սա արդեն համահամարտեցական, համազգային հասարակական-ֆառաֆական մեր կյանքի բացահայտ կողմունք է, սա բաց մարտահրավեր է մեր գոյության բուն հիմքին: Եվս մի երկու այսօրիսի խոսք թխկոց՝ եւ մեր ժամանակի կապարիչը կնեխվի անժամանակ, եւ ձեր մեջ այլեւս սթափ մտքի մարդ չեք ունենա...»:

Այսօր հիշելով գրողին, հրատարակախոսին, գրական մի ամբողջ սերնդի առջեւ դառն բացած «Գարունի» հիմնադրին՝ մի անգամ ես ընթերցեմ ՎԱՐԴԳԵՍ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ՍՅՆՏԱԿԱՆ մտքունները, որ հավասի, սղախումի խոսքեր են, ու նաեւ՝ աղազայի մարգարեացուններ.

«Եվ բացվեց մի օր, որ սկիզբ առավ, եւ իմ ժողովուրդը կարող էր արդեն հանգիստ, անճարհամարտ շարունակել դարերի գործը՝ ավարտի հասցնել իր հողի ազատումը ֆարե կախարհամիջից:

Ու անցան, անցնում են տարիներ, որ դարեր արժեն:

Բացե՛ք ձեր լուսամուտներն ու նայե՛ք դուրս:

Ջայլե՛ք ճանապարհներով, կածաններով: Չարթնում է ֆարացած Հայաստանը:

Դեռ մարմնի ոչ բոլոր մասերով, բայց զարթնում է:

Ես գիտեմ՝ կվերադառնան մեր բոլոր անտառները, կգարթնեն ֆարե ֆնից մեր բոլոր դաժների ծաղիկները, ամոթը կթեթեւանան, եւ մենք մորից կնեխվեմք վերել, դեղի երկինք, ջուր դառած ֆարերը վսակ-վսակ կհոսեն մեր հողի երակներում, ֆարաժայրերի մեջքը կծակեն-դուրս կգան մեր զսպված աղբյուրները:

Իսկ մնացած ֆարերով...
Մնացած ֆարերով մենք մեր կփնեմք:
Արձաններ:
...Նաեւ գերեզմաններ»:

Վարդգես Պետրոսյանին այսօր ձեզ հետ հիշեց եւ ընթերցեց
ՎԱՍՏԻԿ ՄԱՐԳՅԱՆԸ:

Արծալի ճահբազյան. «Լավ գրքերը մեր իսկական բարեկամներն են դառնում»

«Գրքերն ցանկացե՛ք ես վեղ գրել Հայաստանի մասին: Կարծում եմ, հայ լինելու մասին փիլիսոփայական ընդհանրացումներն ու մեկնաբանությունները, սկսած Մովսես Խորենացուց, միշտ արդիական են:

-Ես կգրեմ մի մեծ, լավ գիր Հայաստանի մասին: Ամենայն հավանականությամբ, դա կլինի իմ ծերության ժամանակ, երբ, թեեւս, կկարողանամ թափանցել, զգալ իմ ծագման բնույթը, անձամբ հասկանալ եւ գոնե մի փոքր հասկնալ փոխանցել այն արժեքից ու գեղեցկությունից, որ կրում է հայի հոգին: Հիմա ես դեռ զառ երիտասարդ եմ եւ ոչ բավականաչափ տեղյակ, որ գրական ճանապարհիս սկզբում մնան դասախոսականությունն ու սանձանքը:

-Վեղիդ վերջաբանում գրեցրդ դու անվանում ես «զարմանալի մարդիկ»: Իսկ հերոսիդ մասին գրել ես. «Դեռ վաղուցվանից նրան ոչինչ այնքան չէր զոհացնում, որքան այն գրուցակիցը, որից սովորելու եւ օգտվելու շարքում կա»: Զո գիրքն ինձ համար եղավ այնպիսի գրուցակից, որին իսկապես կարելի է լավագույն մարդ անվանել: Մաղթում եմ, որ

հնարավորինս շատ զարմանալի մարդկային գրքեր բացահայտես ֆո եւ ընթերցողների համար:

-Լավ գրքերը դառնում են մեր իսկական ընկերները, մենք կարող ենք խորհուրդների համար դիմել նրանց, կարող ենք հույս դնել նրանց վրա՝ կյանքի դժվարին դրամերին: Նրանք չեն կարող օգնությամբ կարող ենք վստահ լինել, որ մարդկային գիտելիքների, փորձի ու իմաստության հարուստ ժառանգությունը կփոխանցվի հաջորդ սերունդներին: Այսօր, մենք կարող ենք դաժնորդները այն հավաստի, որ մեր երեխաները կըզանցեն զայնպիսի կյանքի ուղիները եւ անհրաժեշտ կֆայլեն դժվարին, փոքր, բայց վստահ ճանապարհով:

Շնորհակալությունն այս հետախոսական հարցերի համար: Դրանցից շատերն ինձ հանձնվորեն զարմացրին: Օգտվելով առիթից՝ ուզում եմ ասել, որ շուրջ լույս կստանի նոր գիրք, որի իրադարձությունները ծավալվում են ժամանակակից Իսրայիլում: Լիառույս եմ, որ այս վեղը կգրվի շատ ընթերցողների արժեք: Բոլորին ամուր գրկում եմ եւ թրթռում սիրով ջերմ ողջույններս եւ փոխանցում իմ արեւոս Հայաստանին...»

«Անհայ» ու «անծանոթ» ՎԱՌԱՄ ԱՎԱՆԵՍՈՎԸ

Իյիչի «վսահագրով»

Իրավ է, որ Ֆելիքս Ջերմինսկու ընդդիմադրական արարները նրան չեն զբոսնում Լենինի վսահությունից: 1918 թվականի վերջերին, Խորհրդային Համադեմոկրատիկ Ժողովրդական Հանրապետության ծանր օրերին, Լենինը նրան վսահում է հասուն կարեւորության առաջադրանք՝ ֆինանսական միջոցներով աղափոխել հեղափոխական շարժումները եւ ելույթները Եվրոպայում, ինչպես նաեւ արեւմտյան բանկերում բոլշևիկյան առաջնորդների անվանական հաշիվներով խոստովանումներ դնել այն դարաշրջանի համար, եթե Ռուսաստանում հեղափոխությունը դադարում կրի: Այս հույս գաղտնի գործողության կենտրոն է ընտրվում Շվեյցարիան, որտեղ 1918 թվականի սեպտեմբերին արդեն բացվել էր սովետական դիվանագիտական ներկայացուցչություն:

Ջերմինսկու հետ Շվեյցարիա է ուղևորվում Համառուսաստանյան արևակարգ կոմիտեի (ՎԳԿ) կոլեգիայի անդամ եւ Համառուսաստանյան Կենտրոնական ֆարսուղար Վառլամ Ավանեսովը: Նրանց առաքելությունը եղել է հույս գաղտնի, այդ մասին փաստորեն ոչ ոք չի իմացել: Ըստ ամենայնի, նրանք մեկնել են գաղտնի, ֆանի որ Արասահանյան գործերի ժողովրդական կոմիտեի անդամ Կարապետ Կարապետյանը նրանց անվանական հաշիվներով հասնում է Շվեյցարիա, առնում է կոնզոլ, որ սովետական ներկայացուցչությունում աշխատում էր իբրեւ ֆարսուղարուհի, նրա հետ նաեւ որդուն եւ ուղեւորվում է Լուզա-

Մեր ողջ կյանքում, դրոշմական մասաբանից սկսած, մեր գիտականությունը դրոշմել են հայ բոլշևիկների մասին դաստիարակական փառաբանություններով, մեզ դարձրել են նրանց սրբազան կերպարները եւ առանձնակի փայլեցված հորինյալ, կեղծ կենսագրությունները:

Մեր «դասաբանները» մրցակցում էին միմյանց հետ բոլշևիկյան զանազան մանրամասն դեմքերին գովաբանելու եւ երկինք հանելու գործում: Նրանց գրած գրքերն ու հոդվածները իրականության հետ դուրս-ինչ կապ չունեին: Նրանք հորինում էին ըստ օրվա գաղափարական դասաբան: Ավանեսովը, Կարապետյանը, ուրեմն, կոս, - **Գեորգ Ղարիբջանյանը**, օրինակ, աստիճանը հեղեղել էր հայ բոլշևիկներին նվիրված հասարակական, հոդվածներով եւ զանազան այլ գրություններով:

Ես լսել եմ հիշում «Գրական թերթ»-ում տպագրված իր հիացական ու հրճվալից ծավալուն հոդվածը իր ընթացիկ լրագրի եւ բոլշևիկյան մի ամբողջ խմբի սիրելի դարձած «հայ ժողովրդի դասաբան» **Ռուկո Ղարիբջանյանի** մասին: Այդ վայ-դասաբաններից որեւէ մեկը մի օր չմտածեց՝ իսկ եթե...: Իսկ եթե զա, հասնի մեկ այլ օր, աղա այդ դեմքում ի՞նչ...

Ի դեպ, հայ բոլշևիկները բոլորն էլ մեծարվում էին «դասաբան» մականունով: Այդ «դասաբան»ներից մեկն էլ Կարապետյանը Կարապետյան ֆաղաբան ծնված **Սուրեն Սարսիրյանն** է (1884-1930), որ առավել հայտնի է **Վառլամ Ավանեսով** անունով: Ես դեռ չեմ իմացել իր կենսագրությունը ներկայացնելու: «Հայկական սովետական հանրագիտարան»-ը դա արել է յուրահասու կեղծողներով եւ փառաբանությամբ: Այդ կենսագրությունից ինձ համար այսօր կարեւոր է երկու-երեք փաստ:

Առաջին. Վառլամ Ավանեսովը «1918-ի հունվարին նշանակվել է ազգությունների գործերի ժողովրդական կոլեգիայի անդամ եւ նրան առընթեր Հայկական գործերի կոմիտե:

Ինձ, օրինակ, անհայտ է, թե ի՞նչ է արել «Հայկական գործերի կոմիտե»-ը հասկալից Հայաստանի ու հայ ժողովրդի համար, որ մենք այսօր իր անունը չենք տեսնում հանրագիտարանում: Ի՞նչ մեծ բան է արել մեզ համար: Ցավով սրտի՝ ոչինչ:

Երկրորդ. Վառլամ Ավանեսովը «ակտիվորեն մասնակցել է սովետական սնտեսական աղաբանի ստեղծմանը, առաջին սահմանադրության (1918) մշակմանը, ձայն է տեղադրել խորհրդային (1918) ճնշմանը»: Վերջին կետը լավ մտադասեց. Շվեյցարիայում բժշկություն ուսանած այս թոմասավոր ուսանողը դաժան եւ արյունարբու անձ է եղել: Եստեղծի ժամանակը հայտնի իրադարձություն է եւ հայտնի ժամանակ՝ 1918 թվականի հուլիսի 4-ը, հուլիսի 6-ը եւ հուլիսի 19-ը...

Երրորդ. «1920-24-ին Ավանեսովը եղել է Համառուսաստանյան արևակարգ հանձնաժողովի (ՎԳԿ) կոլեգիայի անդամ...»:

Հրեական կործանարար գաղափարներով տարված, Ռուսաստանի օրինական իշխանությունը բռնությամբ տալիս էր հրեական ավազակախմբին հարած այս դասաբանին՝ հայրը լսելով դաժան դատապարտումներ է ունեցել, բայց, կրկնում եմ, ինձ համար կարեւորը այդ երեք փաստն է, որ լսելով եւ ասում իր մասին: Եվ, այնուամենայնիվ, դրանք նշանակում բոլշևիկի կենսագրության հայտնի ու ֆանիցս հրապարակած փաստերն են:

Պարզվում է, որ իր կենսագրությունն ունի նաեւ այլ, մութ, մեզ մինչեւ հիմա անհայտ կողմեր:

2012 թվականին Մոսկվայի «Վեչե» հրատարակչությունը, «Լիտերատուրայա գագետս»-ի հովանավորությամբ հրատարակել է մի գիրք, որի հեղինակը **Նիկոլայ Նեդոմնյակչին** է (Николай Недомнякчин) եւ գիրքն էլ կոչվում է «Ռուսաստանի դասաբանական հանելուկները» («Загадки истории России»): Այդ ծավալուն գիրքը վերջին բաժինը կոչվում է «Անծանոթ Ջերմինսկին» («Неизвестный Джерминский»): Կարելի է թարգմանել նաեւ «Անհայտ Ջերմինսկին»: Այդ գլխում լսելով հետաքրքրական բաներ է տեսնում «Հայկական գործերի կոմիտե»-ի իսկական գործունեության մասին: Արժե կարդալ եւ իմանալ:

Սուրեն ներկայացնում եմ մի հասկած այդ գրքից: Եվ, հետաքրքրական է, ո՞վ է մի օր գրելու «Հայ ժողովրդի այս դասաբանի գովաբաններ» իսկական կենսագրությունը:

Երվանդ ՏԵՐ-ԽԱՉԱՏՅԱՆ

նո առողջավայրը: Հավանաբար հենց այս հանգամանքն էլ առիթ եւ հնարավորություն է սվել սովետական դասաբաններին ղեկավարելու, թե Ջերմինսկին Շվեյցարիա է մեկնել խաբարված առողջությունը վերականգնելու նպատակով:

Լուզանոյում Ջերմինսկին, իհարկե, չէր բուժվում: Եվրոպայում Ջերմինսկու օրագրության արդյունքները երեւացին լուրջ օրագրով՝ 1918 թվականի նոյեմբերի 9-ին գահից հրաժարվեց Վիլհելմ Երկրորդ, իսկ նոյեմբերի 11-ին Ավստրո-Հունգարիայում հեղափոխությունը տարալեց Հարսբուրգների միապետությունը: Ջերմինսկին եւ Վառլամ Ավանեսովը իրագործեցին Լենինի հանձնարարության երկրորդ մասը՝ նույնպես եւ լուրջ Եվրոպայի եւ Ամերիկայի բանկերում հայտնվեցին բոլշևիկյան առաջնորդների բանկային հաշիվները՝ Տրոցկու անու-

նով՝ 1 միլիոն դոլար եւ 90 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ, Լենինի անունով՝ 75 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ, Ջերմինսկու անունով՝ 80 միլիոն շվեյցարական

ֆրանկ, Գանեցկու անունով՝ 60 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ եւ 10 միլիոն դոլար, Ջերմինսկու անունով՝ 80 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ:

Հ.Գ.- Ռուս համբավավոր գրող Յուրի Գերմանը մի գիրք ունի, որ կոչվում է «Պատմվածքներ Ջերմինսկու մասին»: Այդ գիրքը հայերեն թարգմանվել է լույս է տեսել, չէր կարող լույս չեսնել, 1952 թվականին: Պատմվածքներից մեկում («Հայրը») Յուրի Գերմանը գրում է. «Երբեմն խորհրդակցությունից հետո Ջերմինսկին իր սեղանի վրա ծխախոտի թղթի մեջ փաթաթած երկու կտոր ծախար էր գտնում կամ ծրարով ծխախոտ, կամ թղթի մեջ մի կտոր սեւ հաց:

Երկրում սով էր, եւ Ջերմինսկին էլ բոլորի նման թակաս էր սնվում»:

Դե հիմա ձեր այս կարդացածը համեմատե՛ք վերը կարդացածին ու համադրե՛ք: Ռուս գրողները այսպես էին զննում իրենց բոլշևիկներին, գովաբանում, փառաբանում ու երկինք էին հանում, հայ գրողներն էլ՝ հայ բոլշևիկներին, որոնց թվում՝ նաեւ արյունարբու դասաբաններ **Ավիս Նուրիջանյանին** եւ **Գեորգ Աթաբեկյանին**: Այդպես էին խաբարում եւ հիմարացնում ժողովրդին, այդպես՝ հրեշտակով ստի ու նեղակով կեղծիքի, անդամային խաբեության ու խարդախության ամուր հիմքերի վրա ստեղծվեց կեղծիքի ու խաբեության, չարիքի ու բռնության ամեն ու ամենա, համարունը սեւող եւ շարունակվող կայսրությունը:

«Իշխանական արսուրդ» Եւրոպայի

«Ընդդիմությունն ասում է՝ հանձնել եմ Արցախը, բայց այսօր նրանք մեկնել են Արցախ: Հիմա Արցախը հանձնել եմ, թե՛ չեմ հանձնել», - զարմանք է հայտնվել ֆրակական դասաբանավոր Լուլուն:

«Դրո՞ւ սեղադրելը ֆաղաբ գրավելու նշան է: Արցախի դրո՞ւ Երեւանում ի՞նչ նպատակ ունի, Երեւանը վաղուց Արցախի կողմից գրավված է: Ռոբերտ Զոհարյանի իշխանության գալուց հետո ՀՀ-ն գրավված է, էլ Արցախի դրո՞ւ դնելու նպատակը ո՞րն է», - ասել է ֆրակական դասաբանավոր, գեներալ, Պաշտպանության նախկին փոխնախարար **Գագիկ Մելիքյանը**:

«Ես չեմ գնում Արցախ, որ ղեկավարեմ փնտրելով՝ չկրակեն մեր գյուղացիների վրա, արժե՞ նման բան անել, որ հետո ասեն՝ տեսա՞ք Ալեքսանդր ինչ ուժեղ տղա էր», - ասել է ՀՀ ԱԺ նախագահը՝ դասաբաններով այն հարցին, թե ինչու Արցախ չի գնում:

«Արցախը համարում եմ

«Եթե իմանամ՝ Արցախի դրո՞ւ Եվրեպայի գագաթին դնելով՝ խնդիրները լուծվելու են, վաղը կբարձրանամ Եվրեպայի գագաթ», - ասել է ֆրակական դասաբանավոր **Լուիսի Բաղդասարյանը**, նույն իմիջ՝ Լուլուն:

«Մենք չենք կարող այսօր Արցախում, Թուրքիայի դիմակայել ռազմական իմաստով, մենք կարող ենք դիմակայել մեր նպատակների ազնվության իմաստով», - հայտարարել է ֆրակական դասաբանավոր **Հովիկ Աղազարյանը**:

«Այո, սիրելի թեմանիներ, մենք ճանաչում ենք ձեր տարածափայլի ամբողջականությունը», սա ևս Հովիկ Աղազարյանի հայտարարություններից է:

«Դրո՞ւ սնվելով չեն երկիր դառնում, Եր խորհրդանիշը բերել գլխիս սնվել», - ասել է ֆրակական դասաբանավոր **Հակոբ Ասլանյանը**:

«Ոչ մի իշխանություն Արցախի համար այնքան ներդրում չի արել, որքան «Քաղաքացիական դիմադրություն» իշխանության գալուց հետո», - ասել է ԱԺ նախագահ **Ալեք Սիմոնյանը**:

Արցախի ամբողջականության մաս» հարցին Ալեք Սիմոնյանը դասաբաններ է. «Ես իրավունք չունեմ այդ հարցին բարձրաձայն դասաբանները»:

«Իմ անվանագրությունը դրել եմ մի կողմ և 550. 000 դոլարանոց գրահատաս մեքենայից հրաժարվել: Պաշտպան դառնալուց հետո իմ կյանքի որակը փոխվել է դեմի վաճառ», - կյանքից դժգոհել է Ալեք Սիմոնյանը:

«Պատերազմի մեկնարկից մի ֆանի օր հետո եմ իմացել, որ բանակում կա սաղավարտի եւ գրահատակողի խմբի», - հայտարարել է ՀՀ վարչապետ **Նիկոլ Փաշինյանը**:

«Կարող էինք կանխել դասաբաններ, որի արդյունքում կունենայինք նույն վիճակը, իհարկե, առանց գոհերի», - խոստովանել է Նիկոլ Փաշինյանը:

«Գաղափարը, որ Ղարաբաղն Արցախի կազմում աղաբան չունի, այսօր կարելի է ասել՝ դա ճիշտ չի եղել», - հայտարարել է ֆրակական դասաբանավոր Վիգեն Խաչատրյանը:

ԲԱԲԿԵՆ ՍԻՄՈՆՅԱՆ

Բանաստեղծ, քարզմանիչ,
հրապարակագիր

Գրել մեծական ակնավոր գործիչ, Գայասանի Գանաթեսոյան ազգային հերոս Կարեն Դեմիրճյանի մասին, նույնն է, թե նկարագրել դասական մի ամբողջ դարաբաժան, որում ամբողջ ու արարեց Շինարարը: Այո՛, ժողովուրդը նրան Շինարար կոչեց, ով աշխարհ էր եկել՝ կրելու Աստուծո կողմից իրեն որդես դարձրել սրված այդ սիսդոսը, որ մեծ առաջնություն ուներ՝ շինարարելու մեր երկիրը, բարգավաճ ու հզոր դարձնելու Գայոց դեպարտմանը:

Հիշում եմ նրան ամենամյա մեր տոներին՝ հրապարակում էր ժամանակ՝ հոգալու ու արժանապատիվ կեցվածով: Տեսնում ու հասկանում էի, որ Գայասանն ու հայ ժողովուրդը հուսալի ձեռնարկում են: Գայասանը ղեկավարելու նրա քառասուն տարեկան կերպարը ու վերելիք, հույսի, լույսի ու լավատեսության արժանի էին, մեր ազգային դիմագիծն ապրելի հոգի էր արժանացրել... Ո՞վ գիտե, եթե ողջ լինեք Կարեն Դեմիրճյանը, գուցե հայոց հողն այդքան արժանաբեր չլինեք: Այսօր ո՛չ ոքի սիրք չի՝ ցավում մեր խոցված հողի համար: Փոխվել են մարդկային հարաբերությունները եւ արժեքաբանակարգը, հոգեւոր արժեքներին փոխարինում է նյութականը: Իսկ Դեմիրճյանը մեծական գործիչ լինելուց զատ, մեծ սեղ էր սալիս հոգեւոր արժեքներին, հրաշքի հասկանում էր եւ գրականություն, եւ արվեստ, մասնավորապես՝ երաժշտություն, սասար էր լինում մեր մշակույթի ու գիտության սաղանդավոր գործիչներին: Այդ են հավաստում ժամանակակիցների հուշերը մեծ հայրորդու մասին:

Կարեն Դեմիրճյանի ողբերգական մահից հետո ստեղծված՝ նրա անունը կրող թանգարանում երբեք չէի եղել: Մի առիթով միջոցառում էր կազմակերպված Սիլվա Կառուսիկյանի տուն-թանգարանում, որին հրավիրված էի: Ներկա էր նաեւ Դեմիրճյանի այրին՝ Տիգրանի **Ռիման**, որ շատ մտերմ էր մեզ հետ թանգարանում: Այդ միջոցառման ժամանակ իմն էլ հեսարավարական հուշեր մասնակց Կարեն Դեմիրճյանի եւ Սիլվա Կառուսիկյանի գաղափարական հայացքների ընդհանրության մասին: Տիգրան Ռիմանյան լսելուց հետո ասացի ցանկանում եմ այցելել թանգարան: Նա հրավիրեց ինձ՝ ավելացնելով, որ Կարեն Դեմիրճյանին ամբողջությամբ հասկանալու համար անհրաժեշտ էր մեզ էլ թանգարանը: Սիրով ընդունեցի հրավերը: Գնացի: Տեսա թանգարանը, հիացա, ոգեւորվեցի, մտաբերեցի նրա ղեկավարած երանելի ու անմոռաց արժեքները: Եվ իսկույն մտաբերեցի իմ համդրողունը Տիգրան Ռիմանյանի հետ **Սիլվա Կառուսիկյանի** տուն-թանգարանում: Առաջինը, որ աչի գարնեց Դեմիրճյանի տուն-թանգարանում՝ Կառուսիկյանի խոսքն էր. «Կարեն Դեմիրճյանն ավելին էր, քան ժողովրդի սիրելի զավակը, ավելին էր, քան կուսակցության առաջին քարտուղարը, քան Կարեն Շինարարը, քան Ազգային ժողովի նախագահը, ավելին էր, քան իմը: Նա առաջադիմ էր»: Ավելին չեն ասի, ամեն բան ասված է:

Ամիսներ անց Կարեն Դեմիրճյանի տուն-թանգարան գնացի երկրորդ անգամ: Երկար զրուցեցի Տիգրան Ռիմանյանի հետ: Նա մանրամասներ դաստեղծ Դեմիրճյանի կյանքից, որոնց մասին գուցե ֆեյդ գիտե: Հետո ինձ նվիրեց իր հեղինակությամբ հրատարակված՝ անունով կյանքի ու գործի մասին դաստեղծ գիրք: Տիգրան Ռիմանյանի հուշերից անմոռանալի մի դրվագ է մեխվել հիշողությանս մեջ. «Կարեն Դեմիրճյանը հաճախ էր լինում համարադասարանի արտադրության արտադրող ու հոգեւոր: Հարկ եղած դեպքում համաձայնարարում էր միջոցներ ձեռնարկել՝ բացթողումները շտկելու հա-

Շինարարի լույսը

Կարեն Դեմիրճյանի ծննդյան 90-ամյակին

մար: Բայց երբ մեկնում էր Անիի օջառ, միշտ սովորականից ու էր վերադառնում: Երբ հարցնում էի՝ ինչու ես ու վերադառնել, լուռ էր, խորհուրդով ձեռք էր բռնում: Վերադառնալիս ոչինչ չէր դասում: Հավանաբար նրան ժամանակ էր դեմ իմի բերելու իր հույզերը, մտախոհությունները: Միայն օրեր անց խաղաղվելուց հետո էր կիսվում ինձ հետ: Պատմում էր, որ Ախուրյանի ափին մի ֆարայր կա, որտեղից հսկայական ու հիանալի երևում են ֆաղաֆամայր Անիի ավերակները: Անիի օջառն իր աշխատանքային այցերից հետո, Երևան վերադառնալիս, միշտ կանգ էր առնում Ախուրյանի ափին ու ցավախառն կարոտով նայում կիսավեր Մայր տաճարին ու դարձապես, Փրկչի եկեղեցուն... Ես լավ էի հասկանում նրա հոգու խռովք, քանի որ վանեցի մոր եւ կարնեցի հոր զավակ էր ու լավ էր գիտակցում, թե ինչ է նշանակում ավեր ու կորուսյալ երկիր: Այդ սեղը հետագայում իմը «Կարենի ֆարայր» կոչեց: Անսահման հայրենասեր էր, ամեն ինչ անում էր, որ մեր ժողովուրդը ձերբազատվի զորի բարոյությունից եւ ուրախ կյանքով ապրի: Ամենաթվար ու ճակատագրական մոտեցումն անգամ չէր չարանում աշխարհի ու մարդկանց առջև»:

Այո, Կարենը՝ Կարեն էր: Մեծորդ իշխանավորներից ո՞վ կգնա ու կկանգնի Ախուրյանի ափին ու ցավով կնայի այն ափից հայացքը մեզ հառած Անիի ավերակներին: Վստահ եմ՝ ո՛չ ոք: Միայն նրա նման հայրորդին կարող էր այդքան խորը թախիծով ու խռովահույզ խորովել իր ժողովրդի անախ ցավերի հրդեհում: Նա բացառիկ անձնավորություն էր, որն իր գիտելիքների անտառա դառնալով, իրեն բնորոշ «դեմիրճյանական հմուտ դիվանագիտությամբ», միջազգային աջակցություն միջոց բարձր էր դառնում մեր երկրի վարկանիշը: Նա ամեն բան անում էր անսահման սիրով եւ մեծական մեծատոկություններով:

Կարեն Դեմիրճյանի մասին որքան էլ խոսես ու գրես, միեւնույն է՝ անհնար է նրա հոգու անսահմանությունը սեղադրել սեղմ ասելիքի մեջ: Նրա հայրենասիրությունը ճիշդագույնի մեծ անսահման էր: Հայոց մեծ բանաստեղծուհու խոսքերով ասած՝ «Նա առաջադիմ էր», անսահման նվիրյալ, իր կյանքի ամեն ուղեցույցը ցայտուն նվիրաբերում էր Հայոց դեպարտման ժամանակը: Նրա շինարարները շատ էին, սակայն նշանակություն էր բավարարել այս մեծ հայրորդու կերպարն ավելի ամբողջացնելու համար... Երբեք չեմ մոռանա, թե ինչպես էր արձակվում Դեմիրճյանը, երբ հրդեհվում էր մարզահամերգային համալիրը՝ իր ստեղծած այդ հրաշալի կառույցը: Ու թեև նա արցունքալից աչքերով նայում էր հրդեհվող համալիրին, բայց երբեք չէր վհասվում, լավատես էր եւ հորդորում էր շինարարներին չկորսվել՝ ասելով, որ ավելի լավը կկառուցեն: Եվ հառնեց համալիրը՝ ավելի օրոհ, ավելի գեղեցիկ, ուր այսօր էլ թեւածում է Շինարարի անմեռ ոգին:

Մեր ժողովուրդն իր բազմադարյա դաստեղծության ընթացքում շատ առաջնորդներ է ունեցել, բայց ի նշան հավերժական երախտագիտության՝ միայն մեծերին եւ առավել արժանավորներին է դասվել ու հավերժացրել դասվանուններով: Արժանաբան Կարեն Կարենյան, Սիգրան Երկրորդին՝ Սիգրան Մեծ, Բագրատունյաց Ասոս Երկրորդ արային՝ Ասոս Երկաթ, Կիլիկիայի Հայոց դեպարտման թագավոր Լեւոն Երկրորդին՝ Լեւոն Մեծագործ... Եվ, ահա, 20-րդ դար... Մի նոր ասուց շողաց Հայոց երկնականում՝ Կարեն Դեմիրճյանի ասուցը: Մարդ, որ աշխարհ էր եկել հույսով ու լույսով ողողելու 600-ամյա օսմանյան գիշերը տեսած իր ժողովրդի արագան: Ժողովուրդն անսահման սիրեց նրան՝ որդես երկիր կառուցած հայրենասերն ղեկավարի, մարդու՝ որի համար հայրենիքի օտար առաջին տեղում էր: Պատահական չէ, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Առաջինը մի առիթով զրուցելով Կարեն Դեմիրճյանի հետ՝ ասել է. «Դու՛ք ձեր հայրենասիրությունն արժանալի եք ձեր հայրենասիրությունը»:

Միայն օրեր անց խաղաղվելուց հետո էր կիսվում ինձ հետ: Պատմում էր, որ Ախուրյանի ափին մի ֆարայր կա, որտեղից հսկայական ու հիանալի երևում են ֆաղաֆամայր Անիի ավերակները: Անիի օջառն իր աշխատանքային այցերից հետո, Երևան վերադառնալիս, միշտ կանգ էր առնում Ախուրյանի ափին ու ցավախառն կարոտով նայում կիսավեր Մայր տաճարին ու դարձապես, Փրկչի եկեղեցուն... Ես լավ էի հասկանում նրա հոգու խռովք, քանի որ վանեցի մոր եւ կարնեցի հոր զավակ էր ու լավ էր գիտակցում, թե ինչ է նշանակում ավեր ու կորուսյալ երկիր: Այդ սեղը հետագայում իմը «Կարենի ֆարայր» կոչեց: Անսահման հայրենասեր էր, ամեն ինչ անում էր, որ մեր ժողովուրդը ձերբազատվի զորի բարոյությունից եւ ուրախ կյանքով ապրի: Ամենաթվար ու ճակատագրական մոտեցումն անգամ չէր չարանում աշխարհի ու մարդկանց առջև»:

Չարագործը, ավա՛ր, կտրեց նրա կյանքի թելը, բայց չկարողացավ կտրել այն մեծ ժամանակի թելը, որը կաղում էր այդ դարձառ մարդուն իր փառավոր նախնիներին եւ արագա սերունդներին: Նա աշխարհ էր եկել օրոհունակ ուր մեծանում նախնիների գործը, աշխարհ էր եկել արարելու, առաջնորդելու իր ժողովրդին, ֆանգի ֆաջ գիտակցում էր, որ հայ ժողովուրդը իր կորուսյալ հայրենիքը վերագտնելու՝ չհրակամացած բազում երազներ ունի: Ո՞վ գիտե, գուցե այդ ամենը նա անում էր հենց այսօրվա համար՝ երբեք կուլ չզգնալով իր ժամանակի խոչընդոտներին, դարձապես անհնարին ու ճնշումներին՝ մնալով հոգալու ու արժանապատիվ: Տեղին է ասված, որ ընտրվելով հեռվից դիտելի գնահատես, հեռվից դիտելի տեսնես նրանց ամբողջ մեծությունը, չխամրող լույսը: Նա լույսով եկավ, իր հայրենասիրությամբ լուսավորեց ու ծաղկեցրեց Գայասան երկիրը... ու հեռացավ, մեզ՝ արողներին թողնելով այդ հարատեւ լույսը...

Եվ ես, բանաստեղծս, ուզում եմ ավարտել սողուն՝ Կարեն Դեմիրճյանի հիշատակը հավերժացնող իմ չափածո խոսքով՝ որդես մի հուրհուրան նրա անմեռ հիշատակին...

◆◆◆
Եվ ես, բանաստեղծս, ուզում եմ ավարտել սողուն՝ Կարեն Դեմիրճյանի հիշատակը հավերժացնող իմ չափածո խոսքով՝ որդես մի հուրհուրան նրա անմեռ հիշատակին...
*Ժողովուրդը քեզ Շինարար կոչեց,
Անսահման սիրեց ժողովուրդը քեզ,
Դու լավ գիտեիր, թե ինչպես դիտելի
Մեր չափացող ցավերն ամոհես...*
*Անհանգիստ, արթուն զարկերակն էիր
Հայոց աշխարհի,
Չարանեց դարում քեզ չափաբեկեց եւ
նչ մի ոտիս,
Չափաբեկեցին նույնիսկ խենթացած
Փոթորիկները քո ժամանակի,
Չխոսեցին քեզ հողմերն անգամ՝
Օսար ու դաժան,
Մնացիր հողմա՛ր, վե՛հ ու անտեր՝
Եղար մեր կողմին՝
Մեզինք՝ անբաժան...*
*Ավա՛ր, հարվածով մե՛նք ու դավադիր
ինչ-որ գնդակի
Մարտիրոսներդ, դարձար նահապետ,
Ամեն հողմն էր մեզինք ամենի,
Քո հեռացումով արթուն է ցավը՝
Դառն ու անհասակ...*
*Տարիներ կանցնեն ու կանցնեն դարեր,
Դեռ դիտելի հարմես, դիտելի աստղանա՛ն
Որդես կենսասու, լուսաճող արե՛ր...*
*Կարեն Շինարար,
Քեզ դիտելի հի՛շ, դիտելի մեծարի՛
Գայասանն արար...*

Իմաստաբանական
բառարան
ԱՂԸ

Երախտագիտությունը հայտնի մեր առողջապահության գերազանցությունը, որ վերջնականապես դաստեղծ թվացյալ համ ու հոս դարձեալ վնասակար աղի դիմակը: Բայց դեռ որքան չպատշաճ դիմակներ կան:

Ով չգիտի, որ աղիից բացի, վնասակար հասկություններով ուրիշ համեր էլ կան՝ դառը, կծու, թթու եւ ֆաղք: Եթե է, դրանք ուսելիքի մեջ այդքան էլ վնասակար չեն, բայց երբ խոսքի են վերածվում ու դառնում «դառը խոսք», «թթու խոսք» եւ «կծու խոսք», ազդում են մեր նյարդային համակարգի վրա: Քաղցր լեզվից էլ է մեծ գոլուցանալ, քանի որ դրա հետեւանում է մասին ավելի ու բնական, երբ այլեւս «բնից» աղաստեղծությունները են դաստեղծվում վնասակար հասկություններով օժտված այդ համերի դիմակները, դեռ դարձ չէ:

Նսված համերից բացի, իր հետագայում գիտնականները դարձել են, որ գոյություն ունի նաեւ վեցերորդ, որը կոչվում է ՈՒՄՄՄ: Ուսմանի ճաղողներին միջոցով տարածված միջազգային բառ է՝ «հաճելի համ» նշանակությամբ: Չեմ կարծում, որ ճաղողագիտները «ուսմանի խոսք»-ով կարող են մարդ վիրավորել:

Իմ խորին համոզմամբ, հայի փմփմ ծանոթ են բազմաթիվ ու բազմատեսակ այլ համային հասկանիներ: Դրանցից առանձնացնեն ԱՐԵՎԱՐԱՄԸ, որն առաջինը Չարենցն է նկատել: Առայժմ այդ համը միջազգային բառի կարգավիճակ չունի, քանի որ այն զգալու համար անհրաժեշտ է լինել Գայասանում եւ ճաշակել մեր բնաշխարհի մրգի համը:

Անուշակ, հայի փմփմ խորք չէ նաեւ մեկ այլ համային հասկանի, որին մե՛նք ՆՈՐՄԱԼ ենք անվանում: Ու թեեւ բառը միջազգային է, բայց մյուս ազգերը չեն կարող ընկալել դրա «համն ու հոսը»: Զե՛ք որ Գայասանում սուրճը խմում են դառը, ֆաղք, նաեւ «նորմալ»:

Հային ընկալելի է նաեւ մի առանձնահատուկ համային հասկանություն, որը դարձանականորեն ԽԱՆՆԱՅԱՎԱԿ Կարելի է անվանել: Ինչպես Հրանտ Մաթեոսյանն իր «Ծառերը» վիդեո-լուսանկարում է գրել՝ «Մարդ չդիտելի է նրան ֆաղք լինի, որ կուլ տան, չդիտելի է նրան դառը լինի, որ թե՛ն»: Հենց էդ կարգի խառնահամի մասին է ակնարկում մեծանուն գրողը, որին էլ մե՛նք ՄԱՐԽՈՇ ենք ասում, իսկ իրանցիները՝ ՄԱՅԽՈՇ (maykhash): Իհարկե, մարտից ֆաղքի եւ թթվի խառնահամն է, բայց էական չէ, ինչպես ասում են՝ ճաշակելի ընկեր չկա: «ճաշակելի ընկեր չկա» արձագանքությունը հասկանալի է դառնում, երբ չափի զգացողությունը կորցրածին հայն իր բերանի համին համադասախառն ասում է՝ «համը չհանես», իսկ դարձվել՝ «տոնը (աղը) չհանես»: Կամ էլ, եթե հայը սիրունիկ ու գրավիչ աղցիկ է տեսնում, ասում է՝ «Ինչ ֆաղքիկ աղցիկ է», իսկ դարձվելի համար գրավչության չափանիշն աղն է՝ [banamak], կամ արաբերենից փոխառյալ՝ malih եւ malihe, որը դարձյալ ԱՂ բառի հետ է առնչվում: Թեեւս դրա համար էլ արեւմտահայը ԼԱԿ-ի ու ԳԵՂԵՅԻԿ-ի փոխարեն օգտագործում է ԱՂ եւ ԱՂվոր բառերը:

ԳՈՐԱՐ ԲՈՏՈՅԱԼ

Մոսկվայում «Ազգ»-ի հասուկ թղթակից

«Տրայա Պողոսյան» բարեգործական հիմնադրամն արժանացել է Սանկս Պետերբուրգի «Պասվալոր բարերար» շիսդոսին

Մեր թերթը բազմիցս, ամենասարբեր առիթներով, եւ ընդ որում՝ մեծագույն հարգանքով անդրադարձել է Պետերբուրգաբնակ մեր ճանաչված հայրենակից, որդիսուն մտի սեր եւ յուրօրինակ ու աննախադեղ մտահղացումներ կյանքի կոչող բարերար եւ հասարակական գործիչ **Յրայա Պողոսյանի** գործունեությանը: Նա համընդհանուր հարգանքի եւ մեծագույն զնահասանքի արժանի սիրելի անձնավորություն է, որն այսօր հայսնի է Յայաստանում, Ռուսաստանում եւ աշխարհի բազմաթիվ անկյուններում: Մարդ, որի անունն առաջին հերթին առնչվում է չափազանց Ասվածահաճ եւ դրվասելի մի առաքելության՝ բարեգործության հետ:

Յրայա Պողոսյանն արդեն երկար տարիներ հայ-ռուսական բարեկամության եւ երկկողմ հարաբերությունների ամրադնդման ու սերտացման ջրասագովն է եւ մարմնացումն է յայտնաբերող հայի, որը ճակատագրի բերումով ամրապնդվել է աշխարհային հայրենիքից հեռու, ոչ միայն բարձր է դաստիարակվում արժեքներն ու հայի անունը, այլեւ հոգով ու սրտով իր ժողովրդի հետ է:

Պետերբուրգիցիները նրան համարում են իրենց «մարդը», իրենց փառաբանող հայրենակցին: Իսկ եւս շատերն այս օրերին ռուսական լրատվամիջոցները հեղեղած մի ուրախալի լուրի մասին:

Ապրիլի 13-ին ՌԴ Սանկս Պետերբուրգ ֆաղափ Օրենսդիր ժողովում հանդիսավորապես հրատարակվեց մի աննախադեղ նորոգում, որի համաձայն՝ Պետերբուրգաբնակ մեր ճանաչված հայրենակից Յրայա Պողոսյանի անունը կրող բարեգործական հիմնադրամն արժանացավ Սանկս Պետերբուրգի յայտնաբերող բարերար շիսդոսին: Ասում են աննախադեղ, քանի որ «Յրայա Պողոսյան» բարեգործական հիմնադրամը ֆաղափ յայտնաբերող մեջ դարձավ առաջին իրավաբանական միավորումը, որին շիսդոսին մանկ կոչում:

Յանդիսավոր արարողությունը տեղի է ունեցել Մարիյան փաղաքում: Յիմնադրամի նախագահ Յրայա Պողոսյանին յարգելը հանձնեց Սանկս Պետերբուրգի Օրենսդիր ժողովի նախագահ **Ալեքսանդր Բելսկին**:

«Այսօր մեր երկիրը նուրբ է հովանավորի եւ բարերարի օրը», - ներկայաներին դիմեց յարուն Բելսկին: - Այս տոնը երկրորդ, ոչ յայտնաբերող անունն ունի՝ Շնորհակալության օր: Եվ եւս ուզում են հարգարժան Յրայա Պողոսյանին ասել, որ շիս շնորհակալ են նրա դեկավարած թիմի կատարած աշխատանքին: Յրայա Պողոսյանի եւ յարուն ջանքերով տեղադրվել եւ վերականգնվել են մեծ թվով յորհրդանշական վայրեր, այդ թվում՝ Արիության հրատարակում զանգվող հուշարձանը եւ Ալեքսանդր Նեւսկու վանական համալիրում Ֆյոդոր Դոստոևսկու զերեզմանի հուշարձանը: Յիմնադրամի գործունեությունը

սանիքին, ընկերներին, թիմին եւ բոլոր նրանց, ովքեր աջակցել են ինձ այս տարիների ընթացքում: Ինձ համար առանձնահատուկ նշանակություն ունի այն փաստը, որ եւս Պետերբուրգի յայտնաբերող հովանավոր եմ դարձել Պետրոս Առաջինի 350-ամյակի տարում: 2013-ին եւս վերստեղծեցի Պետրոս Առաջինի առաջին հուշարձանը, որը կառուցվել էր մասնավոր միջոցներով՝ յուրօրինակ փառասաններ Սոփիոպոլսկայեի ընտանիքների կողմից: Նախքան կայսեր հուշարձանի վերստեղծելը, եւս զգա, թե որտեղ է

եւս շիսդոսին, որ յայտնաբերող հիմնադրամը, որ մեր ուսումնասիրություններով՝ իր կատարած արժեքավոր բարեգործությունների ծավալով համարվում է անգերազանցելի հայ համայնքում, արդեն նախատեսվում է նոր բարեգործական ծրագրեր:

Յաջող շարք Սանկս Պետերբուրգի արիւնքային կոմիտեում տեղի կունենա Լենինգրադի բոլորակային հետ առնչվող մի կարեւոր զրբի շնորհանդեսը: Յրայա Պողոսյանի հիմնադրամը ֆինանսավորել է այդ զրբի հրատարակումը մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, յորդոստոն, հունամիսար գիտությունների ակադեմիայի յսկական անդամ Իրինա Կոլեսնիկովայի յնդրամով: Այս եզակի հրատարակությունն առաջին անգամ ներկայացնում է յայտնաբերող Լենինգրադի նախադրողական հաստատությունների, դրոցների եւ մանկատանների կյանքի ամբողջական յայտնաբերող:

Նախատեսվում է հուշատարակ բացել նաեւ ֆաղափ թիվ 193 դրոցում: Միջոցառումը կանցկացվի «Մեր դրոցի հերոսները» հիմնադրամի ծրագրի շրջանակներում: 2020 թվականից բարերարն յրականացնում է մի ծրագիր, որի էությունը ակնավոր շրջանավարտների եւ դրոցի ուսուցիչների անունները հավերժացնելն է: Նման յայտնաբերող արդեն տեղադրվել են Սանկս Պետերբուրգի մի շարք դրոցների թանգարաններում:

Յանդիսան ջերմ սերն ու հարգանք վայելող բարերարի եւ յր անունը կրող բարեգործական հիմնադրամի կողմից երկար տարիների ընթացքում յրականություն դարձած գործերը վերաբերում են մեր կյանքի բոլոր ուղիներին: Յրայա Պողոսյանի անչափ ուշադիր եւ զննող հայացքից երբեք չի վրիպում մեր կյանքի եւ ոչ մի կարեւոր մանրամասն, որի արդյունքը բազմաթիվ բարեգործական մտահղացումներն են, որոնք նա կյանքի է կոչել:

Այսօր արդեն Սանկս Պետերբուրգի յայտնաբերող շիսդոսակիր Յրայա Պողոսյանի անցած ուղին հայրենասիրության, աշխատասիրության եւ յարատեւանաչության փայլուն օրինակ կարող է ծառայել երիտասարդ սերունդին, նա ամենուր յրեն դրսեւորում է որդեկան յայտնաբերող եւ յայտնաբերողները ուղղված են մեկ նպատակի՝ հանուն մարդու եւ մարդկության: Որդեկան աշխատանքի արդյունքում, բարությունը եւ միջոց հիշվելն յայտնաբերող յայտնաբերող:

զնահատել են առաջին հերթին մեր ֆաղափ բնակիչները եւ հասարակական կազմակերպությունները: Դուր, յարուն Պողոսյան, օրինակ եւս Սանկս Պետերբուրգի բոլոր ձեռնարկատերերի համար եւս բարի գործեր եւ կատարում ոչ թե զովասանքներ կորզելու համար, այլ՝ միմիայն յի շիս մարդկանց: Շնորհակալություն ձեզ բոլոր յայտնաբերողներին, անձամբ յիմնից եւս մեր ֆաղափ յուրաքանչյուր բնակիչից:

- Եւս շիս ուրախ եւս հոյարս եւս այդ բարձր շիսդոսին արժանանալու համար, - ելոյթին արձագանքեց հիմնադրամի նախագահ Յրայա Պողոսյանը: - Եւս յիմ երախտագիտությունն եւս հայտնում Օրենսդիր ժողովի յայտնաբերողներին եւս անձամբ ձեզ, Ալեքսանդր Նիկոլայեւիչ, որ այդքան կարճ ժամանակում կարողացաք ուսումնասիրել յիմ գործունեությունը եւս յիմ յայտնաբերող բարձր կոչումով: Եւս ուզում եւս երախտագիտության յուրօրինակ յայտնաբերող Լենինգրադի բնակիչներին եւս նրանց սերունդներին, նրանք յիմ կողմին էին յեւնիմարայան հողում յիմ առաջին օրերից: Շնորհակալ եւս հոգեւորականներին՝ յիմ աշխատանքը օրինելու համար, յիմ ըն-

միմիայն յիմ յայտնաբերող շիսդոսակիր Յրայա Պողոսյանի անչափ ուշադիր եւ զննող հայացքից երբեք չի վրիպում մեր կյանքի եւ ոչ մի կարեւոր մանրամասն, որի արդյունքը բազմաթիվ բարեգործական մտահղացումներն են, որոնք նա կյանքի է կոչել:

Այսօր արդեն Սանկս Պետերբուրգի յայտնաբերող շիսդոսակիր Յրայա Պողոսյանի անցած ուղին հայրենասիրության, աշխատասիրության եւ յարատեւանաչության փայլուն օրինակ կարող է ծառայել երիտասարդ սերունդին, նա ամենուր յրեն դրսեւորում է որդեկան յայտնաբերող եւ յայտնաբերողները ուղղված են մեկ նպատակի՝ հանուն մարդու եւ մարդկության: Որդեկան աշխատանքի արդյունքում, բարությունը եւ միջոց հիշվելն յայտնաբերող յայտնաբերող:

հանգզում Սոփիոպոլսկայեի ընտանիքը եւս վերականգնեցի նրանց ընտանեկան զերեզմանը: Եւս երախտագիտ եւս Սանկս Պետերբուրգին, որ բացեց յի «գաղսնի դռներն» յիմ համար եւս թոյլ տվեց դիմել յայտնաբերող, հավերժացնել մեծ մարդկանց եւս կարեւոր յարարությունների հիշատակը: Շնորհակալություն:

Արժե հիշատակել, որ «Յրայա Պողոսյան» բարեգործական հիմնադրամի թեկնածուները ֆաղափային յորհրդարանի ցնարկման էին ներկայացրել Սանկս Պետերբուրգի յայտնաբերող վերստեղծող (թեւականաբան, հաշուարկողներ) հասարակական կազմակերպությունը՝ նախագահ Վասիլի Վոլոբուեւ, ձիմնված ուժերը եւս յրավաղահ մարմինները:

Ռուս ուղղափառ եկեղեցու ֆահանգ Ալեքսանդր Պրոկոֆեւը, Յայ առաքելական եկեղեցու հոգեւոր հովիվ Ս. Եփրեմ Չարգարյանը, Սանկս Պետերբուրգի «Պատարած Լենինգրադի բնակիչները» կազմակերպության նախագահ Ելենա Տիտոմիրովան, զերեզմալ-լեյտենանտ Վյաչեսլավ Սուխարեւը, «Փասարկներ եւս փաստեր» հրատարակչության զլխավոր շնորհ Ալինա Կլիմենկոն եկել

